

DOCTORIS SUBTILIS ET MARIANI

B. IOANNIS DUNS SCOTI

ORDINIS FRATRUM MINORUM

ORDINATIO

LIBER SECUNDUS

A DISTINCTIONE QUARTA AD QUADRAGESIMAM QUARTAM

[DISTINCTIO SEXTA

QUAESTIO 1

UTRUM ANGELUS MALUS POTUERIT APPETERE AEQUALITATEM DEI]

2.1] Circa distinctionem sextam quaero utrum angelus malus potuerit 1
[1] 5 appetere aequalitatem Dei^{1a}.

Quod non:

2

Intellectus intelligendo summum verum non errat, ergo nec voluntas amando summum bonum peccat: ergo appetendo aequalitatem Dei non peccaret; ergo angelus in primo actu peccandi² non potuit 10 appetere aequalitatem Dei.

Ad oppositum est Magister in littera.

3

1* ^a Loco Circa (4) – Dei (5) *textus interpolatus*: Circa secundum principale, scilicet aversionem malorum^{1*}, quaeruntur duo: primum est utrum angelus potuerit appetere aequalitatem Dei; secundum est utrum primum peccatum angeli formaliter fuerit superbia^{2*}. Circa primum arguitur.

APSVZBNYOQ(γμν)

4 *adnot.* Dist. 6 q. 1 A¹ et alii 4-5 et 1^a 4^a: Circa (4) — Dei (5) = APSVZBNYOQγμν Circa (1^a) — arguitur (4^a) Q Circa (1^a) — duo (2^a) in *mg.* (*notando* Alius liber) μ 4 sextam] quintam O | quaero] *add.* primo SV·N | malus *om.* YOQ | potuerit] poterit A potuit SVNO 7 Intellectus] *add.* in Y | verum] bonum O^{*} 8-9 appetendo — ergo *om.* YOQ 9 peccaret] peccat A peccavit P 10 aequalitatem Dei] primum bonum summum O summum bonum Y *praem.* summum bonum, nec per consequens Q | Dei *om.* AB² 11 Ad — est] Contra AYOQ | est *om.* V

F 11 LOMBARDUS, *Sent.* II d. 6 c. 1 n. 3 (SB IV 355): «[Lucifer] in suum Creatorem superbiuit in tantum quod etiam Deo se aequare voluit, ut in Isaia [14, 13-14] dicitur: '... et ero similis Altissimo'. Similis quidem Deo esse voluit non per imitationem, sed per aequalitatem potentiae».

T ¹ Cf. DUNS SCOTUS, *Lectura* II d. 6 q. 1; *Rep.* II A d. 6 q. 1. ² scil. quo peccavit.

1* De primo principali, scil. de conversione bonorum, cf. supra textus interpolatus in d. 4-5 sub n. 7. ^{2*} De isto secundo cf. infra n. 24.

CIVITAS VATICANA

TYPIS VATICANIS

MMI

[I. — AD QUAESTIONEM

A. — OPINIO ALIORUM]

- 4 Hic dicitur quod non potuit aequalitatem illam appetere.
 5 Ad quod videntur esse quattuor rationes:
 Prima, quia non peccavit ex passione (patet), nec ex ignorantia (quia poena non praecessit culpam), — ergo ex electione; sed «electio non est impossibile», ex III *Ethicorum*; angelum autem esse Deo aequalem, est impossibile, — ergo circa illud non peccavit.
 6 Secunda, quia 'angelum esse aequalem Deo' includit contradictionem, ergo non includit aliquam rationem entis; ergo nullo modo continetur sub primo obiecto voluntatis, — ergo non est aliquo modo volubile.
 7 Tertia. Nihil potest voluntas velle nisi quod est praeintellectum; ergo angelum esse aequalem Deo, est praeintellectum vel prae-

APSVZBNYOQ(γμν)

14 Hic] rep. P om. SYOQ | dicit YQ | aequalitatem illam] i. ae. PN 15 viderentur A | esse om. P^N 16 adnot. Prima ratio contra quaestionem: est opinio Henrici, Quodlibet S² | quia] quod Z | peccaverunt A | patet om. V | ex² om. P^S 17 poena om. N² | praecedit B 18 ex om. Q 19 Deo aequalem] ae. D. AVYOQ | circa — peccavit] etc. Y om. Q | non] nec B 20 Secunda] Secundo (praem. Praeterea P) AP^N Praeterea YOQ | quia om. YOQ | Deo] ante aequalem Q om. A 21 ergo] illa P²B et V | non] nec O 21-22 nullo — continetur] nec (non YOQ) c. aliquo modo (m. om. Q) AYOQ 22 obiecto om. O² | voluntatis] praem. intellectus vel Q 23 volubile S 24 Tertia] Praeterea, tertio (t.) tertia P² PNYO Item, tertio A Praeterea Q | voluntas] ante Nihil Q ante potest ZB 25 ergo] est Z² | Deo] ante aequalem ZB om. Y | est] oportuit (oporteat Y oportet O) esse YOQ | vel] et Q

F 14 THOMAS, *Sent.* II d. 5 q. 1 a. 2 in corp. (ed. Parmen. VI 433b-434a); *De malo* q. 16 a. 3 in corp. (XXIII 293b-294a); *Summa theol.* I q. 63 a. 3 in corp. (V 126a): «Primo quidem modo [scilicet per equiparantiam] non potuit appetere esse ut Deus, quia scivit hoc esse impossibile, naturali cognitione». 16-19 THOMAS, *Sent.* II d. 5 q. 1 a. 2 arg. 3 (ed. Parmen. VI 433b); in corp. (p. 434a); *De malo* q. 16 a. 3 arg. 9 (XXIII 292b); *Summa theol.* I q. 63 a. 3 arg. 3 (V 126a). 18 ARISTOT., *Eth. Nic.* III c. 5 (AL XXVI² 183; Γ c. 4, 1111b 20-23): «Electio quidem enim non est impossibile..., voluntas autem est impossibile, puta immortalitatis». 20-23 THOMAS, *De malo* q. 16 a. 3 arg. 7 (XXIII 292a): «Quamvis voluntas possit esse impossibile, non tamen potest esse non-apprehensorum, quia 'bonum apprehensum' est obiectum voluntatis... Sed quod aliquid praeter Deum habeat 'esse' et non sit sub Deo, non cadit sub apprehensione, quia implicat contradictionem»; *Sent.* II d. 5 q. 1 a. 2 arg. 2 (ed. Parmen. VI 433b); *Summa theol.* I q. 63 a. 3 arg. 1 (V 126a): «Creaturam aliquam esse aequalem Deo, non cadit in apprehensione: implicat enim contradictionem, quia necesse est finitum esse infinitum, si aequatur infinito». 24-29 THOMAS, *Sent.* II d. 5 q. 1 a. 2 in corp. (ed. Parmen. VI 434a): «Quamvis homo possit plus desiderare quam possit habere, non tamen plus potest velle quam possit aestimare, quia intellectum voluntas sequitur»; *De malo* q. 16 a. 3 arg. 8 (XXIII 292b).

ostensum ab intellectu: aut igitur ab intellectu errante, et tunc est poena ante culpam; vel ab intellectu non errante, — et hoc est impossibile, quia intellectus 'non errans' non potest ostendere illud quod includit contradictionem.

- 30 Quarta^b, quia angelum esse Deo aequalem, includit angelum non esse, quia angelus non potest esse angelus nisi sit inferior Deo; sed nullus potest appetere 'se non esse', per Augustinum III *De libero arbitrio*; ergo nullus 'inferior Deo' potest appetere aequalitatem Dei.

[B. — OPINIO PROPRIA]

- [2] Quia tamen istae rationes³ non cogunt, potest aliter responderi ad quaestionem⁴, quod angelus potuit appetere aequalitatem Dei. Quod persuadetur:

Primo sic, quia voluntas habet duplicem actum, actum amandi amore amicitiae et actum concupiscendi aliquid amato, — et secundum utrumque actum habet totum ens pro obiecto, ita quod sicut quodcumque ens potest aliquis amare amore amicitiae, ita quodcum-

- 5^a ^b Sequitur textus interpolatus: et videtur esse ratio Anselmi, De casu diaboli cap. 4³.

APSVZBNYOQ(γμν)

26 aut — intellectu om. Y 26-27 aut — vel] et tunc aut Q 26 est om. YO 27 vel] aut VN om. P² | et om. S | et hoc] quod ZB 28 errans] errat S 30 Quarta, quia] Quarto, q. N Praeterea, quarto YOQ Item A | esse] videtur O² | Deo aequalem] aeq. (essentialem O) D. AYOQ | angelum² rep. post esse¹ (31) V 31 sit] fuerit V 32-33 per — arbitrio om. YOQ 32 III] cap. V 33 Deo om. YOQ | aequalitatem] essentialitatem O 36 tamen] ante Quia O om. Q | istae rationes] r. i. V | aliter om. Y | responderi] post quaestionem (37) Y respondere S 37 ad quaestionem] om. V add. scilicet Q | angelus om. O | potuit] potest A praem. non Z² add. [...] B² | aequalitatem] post Dei Q essentialitatem O | Dei om. P^N 39 quia] praem. angelus V² om. Q | actum² om. AP^NNQ | amandi] add. scilicet N²Q 40 amicitiae] iustitiae (!) Y 42 aliquis] ipse YQ ipsa O 5^a-6^a et — cap. 4 = YO²Q edd. 5^a esse om. Q

F 30-34 THOMAS, *Sent.* II d. 5 q. 1 a. 2 in corp. (ed. Parmen. VI 434a); *Summa theol.* I q. 63 a. 3 in corp. (V 126ab); *Summa contra gent.* III c. 109 (XIV 341b) 32 AUGUST., *De libero arb.* c. 6-8 n. 63-84 [n. 18-23] (CCL 29, 285-289; PL 32, 1279-1282).

T³ Cf. supra n. 5-8. ⁴ Cf. supra n. 1.

³ Apud Anselmum nihil invenitur, quemadmodum nec apud Thomam Codices qui haec verba inserunt, postea Augustini allegationem omittunt.

que ens potest ipse concupiscere ipsi amato; ergo angelus potuit se ipsum amare amore amicitiae, potuit etiam sibi concupiscere quodcumque bonum concupiscibile, – et ita, cum aequalitas Dei sit quoddam bonum concupiscibile secundum se, sibi potuit angelus illud bonum concupiscere⁵.

11 Praeterea, si aequalitas Dei esset possibilis angelo, posset angelus sibi eam concupiscere (planum est); sed huiusmodi impossibilitas non prohibet quin angelus posset hoc velle, quia 'voluntas potest esse impossibile' secundum Philosophum III *Ethicorum* et Damascenum cap. 38.

12 Hoc etiam probatur, quia damnati odiunt Deum (quia, ex illo Ps., *superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper*); odiens autem vult oditum non esse, secundum Philosophum II *Rhetoricae*; ergo volunt Deum non esse. Sed hoc in se est omnino impossibile et impossibile; ergo impossibilitas huius appetibilis non prohibet quin posset appeti a voluntate peccante.

13 Hoc etiam confirmatur, quia voluntas peccans potuit velle Deum

APSVZBNYOQ(γμω)

43 ens] add. amorem Y | ipse om. YOQ | ipsi om. Y | ergo] *praem.* cum N²Q add. cum YO² add. sicut Z² | potuit] potest A potuerit YQ 44 ipsum om. YQ | potuit] potest A | etiam sibi] s. e. A s. AQ se ipsum O 45 bonum om. P²(post concupiscibile)VZBN | concupiscibile om. Y | aequalitas] essentialitas O qualitas S 45-46 quoddam bonum] b. q. O om. Y 46 secundum se ante quoddam (45-46) Q | sibi] igitur N 46-47 sibi — bonum] potuit b. illud s. Q 48 Praeterea] Item A 48-49 posset — est] planum e. quod angelus p. illam appetere sibi Q 49 sibi post concupiscere YO | eam] illam ASYO | huiusmodi] huius (post impossibilitas AYO) ASYO 50 angelus posset] p. (possit ASY) a. ASYO a. possit Q | potest om. Q 51 impossibile] P²N² 52 38 om. YOQ 53 etiam] autem O² | damnati] amati (!) Y | quia² om. N²YO | quia, ex illo] secundum illud Q | Ps | Psalmistae P²(in corr.)ZB²N² 54 superbia eorum om. YOQ | ascendit semper] etc. YO om. Q 55 esse] esset V² om. Q | Philosophum] Aristotelem PZBN | III VN | Rhetoricae] Rhetoricorum (add. quare O) SZO Ethicorum V add. quare Y | volunt] vult S 56 Deum post esse V | in — impossibile] est imp. in se omnino A | in se] post impossibile O om. Y | in se est] est ex se Q | est post impossibile S | omnino om. VYOQ 56-57 et impossibile om. YQ 57 huius] istius YQ illius AO | appetitus VY | posset] post appeti (58) P possit ZBYQ 59 Hoc etiam om. Q | peccantis A 59-60 Deum — velle om. Q

F 51-52 ARISTOT., *Eth. Nic.* III c. 5 (AL XXVI¹ 183; Γ c. 4, 1111b 22-23); textus cf. supra ad lin. 18; DAMASC., *De fide orth.* c. 36 [II c. 22] (FIP t. s. 8, 137; PG 94, 946): «Volumus autem fortassis et numquam mori; hoc autem impossibile est». 53-54 Ps. 73, 23. 55 ARISTOT., *Rhetorica* II c. 4 (AL XXXI² 75; B c. 4, 1382a 15): «Hic autem [scil. odiens, vult oditum] non esse».

T ⁵ De amore amicitiae et concupiscentiae, diffuse, cf. infra n. 34-45.

60 non esse, et potuit etiam — cum hoc — velle illum gradum et illam eminentiam Dei esse in aliquo; igitur potuit eam velle esse in se sicut in alio, et ita potuit sibi velle eminentiam Dei.

[C. — AD ARGUMENTA PRO OPINIONE ALIORUM]

[4] Ad argumenta primae opinionis⁶.

14

Ad primum⁷ potest dici quod electio aequivoce accipitur: uno modo pro actu voluntatis consequente plenam apprehensionem intellectus, quo modo dicitur quis peccare ex electione quando non est passio perturbans intellectum, nec ignorantia; alio modo sumitur electio pro actu voluntatis consequente conclusionem syllogismi practici⁸, quae electio non est nisi volitio efficax obiecti, quae est ad inquirendum medium per quod possit attingi obiectum. Primo modo electio est impossibile, sicut dicit Philosophus III *Ethicorum* quod «voluntas est impossibile»⁹, — non tantum voluntas errans, sed voluntas 'praesupposita plena apprehensione intellectus'. Secundo modo electio non est impossibile, quia nullus de impossibilibus syllogizat practice; syllogismus enim practicus ex fine concludit illud quod est ad finem, ut per 'hoc quod est ad finem' deveniatur ad finem, — et talis discursus numquam habetur propter 'impossibile'.

APSVZBNYOQ(γμω)

60 etiam om. YO | velle] ante cum PN om. SVO²(post Dei) | et²] sive ZB | illam om. Y 61 Dei] ante eminentiam Q om. VY | igitur potuit] p. i. Y | eam = ASOQ edd. illam rell. 61-62 in — ita] et in alio; igitur Q 62 sibi om. B | eminentiam] aequalitatem Q 64 primae opinionis] pro prima (prima om. Y) opinione AYOQ 65 potest dici] ante Ad V d. p. PZBNYQ | accipitur om. Z 66 voluntatis om. Z | consequentem O² 67 dicitur quis] aliquis d. Y 68 nec] vel Q 68-69 sumitur electio om. YOQ 69 consequente = YQ edd. ante A antecedentis N antecedente rell. 70 quae¹] quia Y | non est rep. N² | nisi om. N² | volitio efficax] e. v. Q 71 inquirendum] quaerendum O | possit in corr. Y¹ | attingi obiectum] o. a. AYO | modo om. Y 72 electio est] est el. VY | impossibilis Q | dicit Philosophus] pater A | III *Ethicorum* om. YO | *Ethicorum*] (...) P² 73 quod] quia VZ ergo N | est om. B² | non] *praem.* et A | voluntas² om. Q 74 praesupposita — apprehensione] cui praesupponitur plena apprehensio V 75 electio] add. voluntatis Q 76 syllogizat] comp. N²O | illud] id O om. Q 77 hoc] illud ZBYOQ 77-78 deveniatur ad finem] ad f. d. A 78 habet AN² | propter impossibile] per i. B² de impossibili N²Q

F 72-73 ARISTOT., — ut supra ad lin. 51-52.

T ⁶ Cf. supra n. 5-8. ⁷ Cf. supra n. 5. ⁸ Cf. DUNS SCOTUS, *Lectura* II d. 6 n. 13 (XVIII 373): «alio modo, prout est actus appetitus consiliativi, sequens sententiam de conclusionem syllogismi practici». ⁹ Cf. supra n. 11.

Sind diese beiden Arten von "electio" bei Arist. & TrA. unterschieden? Offensichtlich nicht, d.h. electio ist für TrA & Arist. immer mit dem syllogismus practicus verbunden.

1. 15 Vel potest planius dici quod est electio 'praecise dicens'¹⁰ plenam
2. acceptionem', vel 'volitio efficax consequens syllogismum practi-
cum'. Primo modo potest esse cuiuscumque, cui praesupponitur noti-
tia perfecta obiecti. Secundo modo non potest esse alicuius, nisi ad
cuius 'esse' voluntas operatur quantum potest, quia nihil vult effecti-
ve nisi ad quod disponit media per quae potest deduci; et talis 'voli-
tio efficax' numquam est alicuius impossibilis: nullus enim consilia-
tur de impossibilibus, nec praecipit intellectui practico ad inquiren-
dum media ad illud, — et hoc modo habet intelligi illud Philo-
sophi 'electio non est impossibilem'¹¹. Hoc modo angeli non pec-
caverunt ex electione, hoc est ex volitione efficaci, per quam vellent
niti consequi propositum, impugnando et surripiendo sibi¹² emin-
entiam eius; potuerunt tamen peccare ex electione, hoc est ex non-sur-
reptione, sed ex perfecta volitione illius aequalitatis.
16 [[Per hanc distinctionem respondendum est ad quaestionem¹³ quod
2. angelus volitione efficaci non potuit appetere aequalitatem Dei, quia
1. obiectum non ostenditur ut possibile; potest tamen volitione simplici
(quae est respectu impossibilem), in qua etiam potest esse meritum
et demeritum, — et per hoc concludunt argumenta secunda¹⁴.]]

APSVZBNYOQ(γμν)

79 Vel] Quod O | potest post dici Y | planius post dici Q | est] etiam Y om. OQ edd. | elec-
tio] add. uno (!) Q | praecise dicens] p. dicit Y edd. dicit p. OQ praecedens rel. 80 volitio
— consequens] volitionem (add. alio modo dicit volitionem Q) efficacem (efficientem O effec-
tive P²) consequentem (consequens Y) P²YOQ 81-82 cui — obiecti] o cuius perfecta noti-
tia praesupponitur Q 81 praesupposita A 81-82 notitia perfecta] p. n. A 82 alicuius,
nisi] n. a. YO² a. O²Q 83-84 efficaciter VN²YOQ 84 ad rep. post disponit O² |
disponunt V | deduci resc. O² 85 numquam rep. post est Q | alicuius om. YO | enim] om. P²
add. est O² 85-86 consiliatur] considerat V 87 et om. P²N | habet] potest B
88 non²] si V 89 est om. O² | ex om. AQ | volitione] electione Z add. et electione P² |
quam] quem (!) S 90 consequi] ad consequendum AYOQ | surripiendo in ras. P¹
91 eius] Dei PZNYQ | tamen] tantum O² | peccare in corr. O² | hoc] id Q | non-] ante ex² Z post
sed (92) P²SVB rep. post sed (92) O² 92 ex om. VYO | illius aequalitatis] aeq. Z om. Y
93-97 Per — secunda = AP²SVBY alium textum, longiorem, ex Guil. de Alnwick, Add. magnae II
d. 6 q. un., tradunt edd. [ante Vel (79) P²VB ante Ad argumenta (64) S²Y edd.]; ¶ text. sign. lin.
anfractuosa et nota in mg. Non ponitur in antiquis originalibus; quaere Reportationem μ
94 non potuit rep. S² | quia] et quod P² eo quod B tamquam V praem. et Y 95 non — possi-
bile om. V | potest tamen] t. potuit appetere talem aequalitatem omni V 96 etiam om. V
97 per] pro V om. P²B | secunda om. A

T¹⁰ Loco «praecise dicens» plures codices tradunt «praecedens»; error provenit ex unione
duorum compendiorum. ¹¹ Cf. supra n. 5. ¹² scil. Deo. ¹³ Cf. supra n. 1. ¹⁴ scil. opi-
nionis propriae (n. 9), supra n. 10-13. Argumenta prima — pro opinione aliorum — cf. supra n. 5-8.

- [5] Ad secundum¹⁵ dico quod sicut duplex est intellectio, absoluta et
comparativa (absoluta quidem non est nisi alicuius obiecti simplicis,
100 contenti sub obiecto intellectus, — comparativa sive collativa intel-
lectio potest esse ad quodcumque, et hoc sive illa comparatio sit
'possibilis' sive 'impossibilis'; non enim intellectus tantum compo-
nit propositiones possibles, sed impossibles), — ita est aliqua volitio
1. absoluta, et illa non est nisi alicuius obiecti simplicis, contenti sub
2. 105 primo volibili; aliqua est comparativa, et illa potest comparare quod-
cumque volibile simplex ad quodcumque, licet in illa comparatione
includatur contradictio. Loquendo autem de prima volitione, hoc
complexum¹⁶ non est volibile, quia non est aliquod 'simplex' inclu-
dens in se rationem primi obiecti, sed tantum est quaedam habitudo
110 obiecti simplicis ad obiectum, — quorum utrumque 'obiectum
simplex' est per se volibile, nam et illud quod vult et illud cui vult
est per se volibile. Quando ergo dicit quod 'hoc totum non includit
1. rationem primi obiecti'¹⁷, falsum est loquendo de partibus totius:
utraque enim pars — scilicet 'quod' et 'cui' in se — includit per se
115 obiectum voluntatis, et hoc sufficit ut voluntas velit unam partem in
ordine ad aliam^c.

7* ^c Sequitur textus interpolatus: sicut ad hoc quod intellectus componat quod-

APSVZBNYOQ(γμν)

98 sicut om. V | duplex est] e. d. Q | intellectio] intentio O add. scilicet Q 99 compara-
tiva] cooperativa N² add. et Q | nisi om. V²ZY 100 contenti — intellectus] om. S add. et Q |
collativa] collectiva V 100-101 intellectio om. YOQ 101 ad om. YQ | quodcumque] cuius-
cumque Q | illa comparatio] c. O compositio i. Q 102-103 tantum compositi] c. t. Q
103 possibles] in corr. P¹ impossibles V² | sed] et S² add. etiam Q | impossibles P | ita] add.
etiam Q | volitio] voluntas volitio (volitio om. O²) O 104 nisi om. V² | obiecti] subiecti Q
105 primo = AO obiecto p. Q p. obiecti (!) Y p. obiecto rel. edd. | aliqua] alia YQ | illa] ista Q ita
Z | potest] est P² 106 simplex] simpliciter S add. sub primo obiecto voluntatis A | ad] ad quod
ad V add. aliud simplex A 107 Loquendo post volitione YO | autem om. YOQ 108 com-
plexum] connexum A | simpliciter A 109 quaedam habitudo] h. q. Q 110 obiectum] aliud
simplex Q praem. aliud V² 110-111 utrumque — simplex] utrum (!) Q 111 est per se] est
est (!) O 111-112 nam — volibile om. Q 111 et¹ om. V 112 est rep. P² | dicit] dicit
N²YQ ostendit A | quod — totum om. Q | hoc om. VO | non om. S²V² 113 obiecti] add. sui
Y | loquendo in corr. O¹ 114 scilicet] (...) V² add. et OQ | in se om. VZB | in se — per se] in-
cludit in se (in se om. P²) per se PQ per se includit in (in] per Y²) se YO 115 obiectum] sub-
iectum O | ut] ad hoc quod YQ praem. ad hoc O 115-116 unam ... aliam] illam ... illam YO
7* 9* sicut — intellectu = P²N²YOQ edd. 7* componat in corr. O¹

T¹⁵ Cf. supra n. 6. ¹⁶ scil. 'angelum esse aequalem Deo' (cf. supra n. 6). Cf. DUNS
SCOTUS, Rep. II A d. 6 q. 1: «quamquam illud complexum 'angelum esse aequalem Deo'...».

¹⁷ Cf. supra n. 6.

18 Ad tertium¹⁸ dico quod intellectus simplex potest apprehendere aequalitatem Dei sine errore; et talis simplex apprehensio sufficit ad hoc quod appetitus appetat 'illud apprehensum' alteri, — sicut intellectus apprehendens albedinem et apprehendens corvum, potest¹⁹ vel le albedinem inesse corvo. Aequalitas autem Dei potest apprehendi sine errore, quia in aliquo est sine errore: nam Filius Dei est aequalis Patri, et ille potest apprehendi. Vel si nihil esset aequale, adhuc aequalitas posset apprehendi absolute; nec in illa simplici apprehensione est error nec falsitas, et tamen illa simplex apprehensio sufficit ad volitionem illius simplicis cuicumque intellecto et amato.

19 Si autem arguas 'a quo intellectu ostenditur hoc, ab errante vel non errante?'²⁰, — dico quod a 'non errante', sed simplici, cuius non est errare nec verum dicere (istae enim sunt condiciones intellectus componentis et dividensis); et non oportet intellectum ante apprehendere²¹ (hoc huic componere vel dividere hoc ab illo), sed sufficit voluntatem comparare hoc ad illud, quia voluntas est vis collativa

cumque simplex cuicumque simplici, sufficit quod utrumque simplex possit per se apprehendi ab intellectu.

APSVZBNYOQ(γμν)

117 Ad — simplex] om. Q' Ad tertium Q² | simpliciter A 118 aequalitatem Dei] D aeq. Q | talis] sola Q | talis — sufficit] s. sola simplex apprehensio YO 119 appetitus] voluntas sive a. PZBN | appetat] apprehendat S | apprehensum] obiectum (praem. apprehensum sive N²) PN 120 apprehendens] comprehendens Y | albedinem et apprehendens om. V | corvum om. Q 121 inesse] in corr. P¹ om. YOQ | apprehendi] comprehendendi V 122 errore¹ om. Q | quia — errore² om. A² | in — nam om. N² | nam] quia Y | Dei om. N | est om. O' (post aequalis) 123 Patris V' | et — apprehendi om. YO | et — adhuc] et haec PN' Vel si nihil esset aequale, adhuc N² 123-124 Vel — apprehendi om. ZB 124 potest PVNOQ | apprehendi absolute] ab app. Q 124-125 apprehensione ante illa (124) AYOQ 125 nec] add. aliqua AYOQ | illa simplex apprehensio] i. a. s. AO a. i. s. Q i. a. V i. a. simpliciter Y 126 illius] istius V huius Q | simplici- ter Y | cuicumque in corr. P¹ 127 Si — arguas] Si igitur a. YO Cum igitur arguis Q | hoc] ante ostenditur AYOQ om. V | ab om. VYOQ | vel] add. a A 128 a] in ras. P¹ om. NY rep. post sed Q 129 istae] illae S | enim sunt] s. e. tantum A' e. s. tantum A¹ 130 intellectum] intelli- gi Y 130-131 ante apprehendere] an. appetere ante intellectum (130) Q | apprehendere] appetere (et rep. post hoc Y*) AP²SVBYOQ 131 hoc huic] in corr. et rep. post componere P² hic hoc A hoc VY hoc (add. quam O²) hoc O hoc cum hoc post componere Q | componere] add. hoc ad hoc Y add. cum hoc O | hoc] post illo V om. O | illo] hoc Y 132 voluntatem] voluntati V voluntas Q | comparare] comparere O' ad comparandum Q | vis] omnis (!) S om. Y

8* sufficit in corr. O¹ 8*-9* utrumque — intellectu] intellectus possit per se apprehende- re utrumque simplex Q | possit — apprehendi] per se apprehendatur Y

T¹⁸ Cf. supra n. 7. ¹⁹ subintellige: appetitus seu voluntas. ²⁰ Cf. supra n. 7. ²¹ seu praeintelligere (est enim sermo de praeintellectione, ut patet in argumento supra n. 7).

sicut intellectus, — et per consequens, potens conferre quomodocum- que simplicia sibi ostensa, sicut intellectus potest.

[7] 135 Ad quartum²² posset dici quod voluntas posset velle consequenter 20 'se non esse'²³, quia quilibet 'peccans mortaliter' vult aliquid in quo non vult subesse Deo; et in hoc — ex consequenti — vult 'se non esse', quia non potest esse nisi subsit Deo.

Ad formam tamen argumenti potest dici quod non oportet quod 21 velit consequens, si velit antecedens, quando consequens non est de per se intellectu antecedentis, — sicut ponitur exemplum quod aliquis potest appetere episcopatum non volendo sacerdotium²⁴. Et ratio est ista, quia sicut ad 'scire antecedens' non sequitur scire consequens, nisi sciatur consequentia huius ex illo²⁵, — sic ex 'velle antecedentis' 145 non sequitur velle consequentis, nisi sit 'velle huius consequentiae'; si enim nesciatur consequentia (vel non sit 'velle consequentiae'), non oportet — propter velle antecedens — velle consequens. Nunc au- tem, in proposito, consequens non est de per se intellectu anteceden- tis²⁶; nec, si esset, esset illa per se habitudo²⁷ cognita vel volita, — et 150 ideo non oportet velle consequens.

APSVZBNYOQ(γμν)

133 potest Q 133-134 quomodocumque] quandocumque B quaecumque A 134 sibi in corr. Y¹ | intellectus potest] p. i. SVZBQ 135 posset] post dici Q potest Y | quod — posset² om. Q | consequenter = Q edd. antecederet rell. (om. S) 136 se] sed O | quia] et V | vult] vel O 137 et om. O' | ex consequenti] existenti post esse (137-138) Q 138 quia — esse om. Y | subsit] sub YQ 139 tamen ante Ad AYOQ 140 velit] add. semper S | si] etsi Y | velit] vult YQ | quando] quia P² | de post se (141) O 141 per om. Z' | aliquis] quis Y 142 appetere episcopatum] velle a. e. V | Et] Cuius Q om. O 142-143 Et — ista om. Y | ratio est ista] e. illa r. illa (!) V 143 ista om. Q | quia] quod A | non se- quitur rep. O' 144 illo] isto V | sic] sicut P² V ita AYOQ 145 sit] scit Z 146 nesci- tur ASVZB | vel rep. ante nesciatur YOQ | non om. V | sit] scit P² VZ 147 velle] f. ... O' om. SV 147-152 Nunc — quia rep. B' (¶ sign. Vacat) 148 per se om. AYOQ 149 nec] sed O | esset] erit Z om. Q | illa] post se Y ita Q om. utrobique B 150 oportet] debet P potest ante non YOQ

T²² Cf. supra n. 8. ²³ scil. volendo antecedens ('se esse aequalem Deo'). — Contra to- tum contextum (n. 20-21), fere omnes codices loco «consequenter» (lin. 135) erronee tradunt «antecedenter». ²⁴ Cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* I d. 1 n. 47 (II 33). ²⁵ De hoc exemplum ponit DUNS SCOTUS, *Rep.* II A d. 6 q. 1: «Intellectus potest scire antecedens et non scire conse- quens, — sicut omnem mulam esse sterilem, et tamen non hanc, quia ignorat consequentiam» ²⁶ scil. in consequentia: 'angelus vult se aequalem Deo, ergo vult se non esse'. ²⁷ scil. conse- quentis ad antecedens.

22 Ad illud Anselmi cap. 60 *De similitudinibus*²⁸, dicitur quod non potest quis ordinate velle Petrus esse, quia ordinata voluntas non est volendo aliquid et nolendo illud quod necessario sequitur ad ipsum (sive ut intrinsecum, sive non), sed de voluntate 'non ordinata' non oportet^d.

155

[II. — AD ARGUMENTUM PRINCIPALE]

23 Ad argumentum principale²⁹ dico quod intellectus intelligens summum verum de aliquo non summo vero errat, sicut intelligendo lapidem esse summum verum; non tamen errat intelligendo lapidem in se intellectione simplici, vel intellectione collativa intelligendo ipsum cui ipsum convenit. Sic voluntas, volendo primum bonum vo-

^d Adnotatio interpolata: Nota, secundum Anselmum cap. 6⁴, quod appetit^{5*} aliquid quod esset habiturus si sterisset, et ita non aequalitatem primo, licet — ex consequenti — post peccata alia illud appetierit directe vel indirecte^{6*}.

APSVZBNOYQ(γμν)

151 cap. 60] c. 6 PVN om. YOQ | similitudinibus] comp. P^r | dicitur] Dei Z 152 quis] aliquis S om. O^r | ordinate] post velle Q om. Y | Petrus = O^r penitus Y eius V² peius (utroque B) V²O² rel. γ se μν | esse] praem. non V²Yμν | ordinata voluntas] v. o. Q 153 nolendo] volendo SV | necessario sequitur] s. n. Q | ad om. V² 154 ut] add. sic Q | intrinsecum] intrinseci SV praem. sibi Y add. sibi O 154-157 sed — intellectus om. O^r 154 non² om. YO² 155 oportet] debet B^r 157 argumentum] primum Y om. O² 158 verum in ras O¹ | errat] erat P^rN^r | intelligens Y 159 esse om. Y | summum in corr. B² 160 intellectione¹ in corr. B² | vel] praem. scilicet ZB^r | intellectione² om. Q 161 ipsum¹] illud YQ | ipsum² om. O | Sic] Ita AYOQ | voluntas om. Y | primum] ipsum YO 161-162 volitione] voluntate YO 161-163 volitione — bonum om. N²

10²-12² Nota — indirecte = S²

F 151 Potius ALEXANDER CANTUARIENSIS, *De S. Anselmi similitudinibus* c. 64 (PL 159, 639): «Si etiam beato Petro in gloria par esse volueris, eris; 'in gloria' dico, quia ut Petrus sis in persona, velle non poteris: namque si hoc velles, te ipsum nihil esse velles, — quod velle nequibus».

T²⁸ Responder hic ad auctoritatem quam supra non retulerat, quaeque invenitur partim in Rep. II B d. 6 q. 1. — Opus a Duns Scoto hic allegatum continet similitudines a S. Anselmo ore prolatas ac dein ab Alexandro, eius socio, scripto traditas atque ordinatas (cf. MAHLER M., *Anselme de Cantorbéry*, in *Dictionnaire de spiritualité* I, Paris 1932, 694). ²⁹ Cf. supra n. 2.

^{4*} ANSELMUS, *De casu diaboli* c. 6 (ed. SCHMITT I 243-244; PL 158, 334-335): «D... Sed si posses dicere, vellem audire cuiusmodi commodum illud fuit quod et boni angeli iussu nolendo sic profecerunt et mali iniuste concupiscendo sic defecerunt. — M. Quid illud fuerit non video; sed quidquid fuerit, sufficit scire quia fuit aliquid ad quod crescere potuerunt, quod non acceperunt quando creati sunt, ut ad illud suo merito proficerent». ^{5*} subintellige: angelus. ^{6*} Pro hoc textu interpolato cf. GUIL. DE WARE, *Sent.* II d. 6 q. 2 in corp. (cod. Florent., nat. A IV 42, f. 98ra. 97vb).

litione simplici, complacendo, non errat, — nec volendo illud alicui cui illud bonum congruit; non congruit autem illud bonum nisi ipsi soli³⁰; et ideo volendo illud cuicumque alii a se quasi volitione collativa, errat.

165

[QUAESTIO 2

UTRUM PRIMUM PECCATUM ANGELI FUERIT FORMALITER SUPERBIA]

[Q. 2] Secundo quaero utrum primum peccatum angeli fuerit formaliter 24
[1] superbia³¹.

170 Quod sic:

Augustinus XIV *De civitate Dei* cap. 13: «Malae voluntatis initium quid potuit esse nisi superbia?»; et probat per illud Scripturae, Eccli. 10: *Initium omnis peccati superbia*. Item, in eodem capitulo: «Elationis vitium in diabolo maxime damnari, sacris Litteris edocemur».

175

Praeterea, in canonica Ioannis: *Omne quod est in mundo, aut est* 26

APSVZBNOYQ(γμν)

162 nec] non Q 163 cui] ibi P² | illud] post bonum Q idem Y | non — bonum om. Q | congruit autem] a. c. YO | illud bonum om. O | nisi in corr. P¹ 164 et om. P^r | alii] alteri PVZBN | a se] animae V 168 adnot. Quaestio 2 A¹ et alii | Secundo quaero] Secundo O Circa secundum Q om. A | utrum] add. scilicet Q | fuerit] post formaliter Q fuit ASO | formaliter ante primum Y 170 Quod] Arguitur quod Q | sic om. O^r 171 XIV] 18 P^r 11 V | De civitate Dei] De c. VZ Civitatis S De Trinitate YOQ | cap. om. O | 13] 15 YOQ 171-172 Malae — superbia om. YO² Q 172-173 Scripturae om. P² 173 Eccli. 10 om. OQ | 10] 14 ZBN | Initium in ras O² | peccati] creaturae Q add. est PB | superbia] etc. OQ | Item] Et V 173-175 Item — edocemur om. OQ 173-174 capitulo om. ZB 174 vitium] initium A 176 Praeterea] Item A | in¹ om. O^r | in² om. S^r

F 171-173 AUGUST., *De civ. Dei* XIV c. 13 [n. 1] (CCL 48, 434; PL 41, 420); Eccli. 10, 15. — Textum Augustini ponemus infra ad lin. 209-210, quia eadem auctoritas Augustini, divisa, ponitur ad probandum contraria (n. 25 et infra n. 32). 173-175 AUGUST., *De civ. Dei* XIV c. 13 [n. 1] (CCL 48, 435; PL 41, 421): «... contrariumque huic virtuti [scil. humilitati] elationis vitium in eius [scil. Christi] adversario — qui est diabolus — maxime dominari, sacris Litteris edocetur». 176-177 I Ioan. 2, 16: «Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est et concupiscentia oculorum et superbia vitae».

T³⁰ scil. Deo.

³¹ Cf. DUNS SCOTUS, *Lectura* II d. 6 q. 2; Rep. II A d. 6 q. 2.

concupiscentia oculorum etc. Non peccaverunt autem concupiscentia oculorum, nec concupiscentia carnis, – ergo superbia vitae³².

27 Praeterea, arguitur per viam divisivam, quia non potuerunt primo peccare per aliquod nolle, et per consequens non primo per iram neque per avaritiam et huiusmodi³³; et probatur antecedens, quia omne nolle praesupponit aliquod velle. Nec peccaverunt aliquo 'velle inordinato' circa temporalia, nec peccato carnis, quia talia non sunt eis appetibilia. Igitur per divisionem, exclusis aliis, sequitur quod peccaverunt peccato superbiae³⁴.

28 Patet etiam per illud Ps. *superbia eorum qui te oderunt* etc.; sed non peccaverunt nisi unico peccato (quia alias peccatum eorum fuisset remediabile³⁵), quia non peccaverunt simul pluribus peccatis, quia voluntas non potest simul habere duos actus perfectos sicut nec intellectus³⁶; ergo si peccaverunt pluribus peccatis, peccaverunt uno post alterum, – et ita in illo instanti secundo potuerunt poenitere (et ideo peccaverunt post primum instans)³⁷, quod communiter tenetur

APSVZBNOQ(γμν)

177 concupiscentia¹ add. carnis aut concupiscentia YQ | etc.] aut superbia vitae YQ 177-178 etc. — oculorum om. P² 177 autem] Et ante Non A Sed ante Non Q comp. S om. YO 177-178 concupiscentia² — carnis] primis duobus Q | concupiscentia . . . concupiscentia] per concupiscentiam . . . per concupiscentiam V 178 oculorum . . . carnis] c. . . o. Y | nec] aut SY | superbia vitae] tertio Q etc. YO 179 Praeterea] Item A add. hoc OQ | arguo O | divisivam] comp. ZN² divisam AVO | potuit Y | primo] post peccare (180) A om. YO 180 nolle] velle S add. praesuppositum Y | non] nec Q om. B² | primo om. YQ 180-181 iram . . . avaritiam] a . . . i. A | neque] nec YQ 181 per om. Q | et huiusmodi om. YOQ | et² om. AVB | probo A 182 Nec — velle² om. Y 182-183 inordinato] rep. ante Nec (182) V inordinate Y 184 appetitiva Z | aliis om. P² 185 peccato superbiae] per superbiam YOQ 186 Patet etiam] Praeterea (add. quod per superbiam peccaverunt, patet O) YOQ | per illud Ps.] Psalmus YQ | qui te oderunt om. VQ | etc.] ascendit semper SNYO 187 peccato om. Y | alias] aut (!) Y | peccatum eorum] e. p. S 188 quia¹] . . . N² om. YOQ | non] nec OQ | peccaverunt om. Q 188-190 quia² — intellectus om. YOQ 189 habere om. P²N² | perfectionis P²ZN² | nec] add. etiam V 190 ergo si] si e. Y | peccaverunt¹] add. simul Y 191-192 et¹ — primum om. S 191 illo instanti] inst. il. Q | secundo om. YOQ | potuerunt poenitere] poen. pot. PZBN 192 ideo] in corr. N² ita YOQ | peccaverunt om. B | primum instans] praeium (!) Y | instans om. YO² | communiter tenetur] t. c. YOQ

F 186 Ps. 73, 23 (textus cf. supra n. 12).

T ³² Cf. BONAV., *Sent.* II d. 5 a. 1 q. 1 arg. 5 (II 145a); a. 2 q. 1 arg. 3 (p. 150b-151a). ³³ scil. et per reliqua peccata de septem capitalibus (cf. infra n. 73). ³⁴ Cf. ALEXANDER HAL., *Summa theol.* II-II n. 91 arg. in opp. et ad 2 (III 108a. 108b-109a); BONAV., *Sent.* II d. 5 a. 1 q. 1 arg. 5-6 (II 145a); THOMAS, *Summa theol.* I q. 63 a. 2 ad 2 (V 123b); RICHARDUS DE MEDIAS., *Sent.* II d. 5 princ. 1 q. 1 in corp. (II f. 24vab). — Cf. infra n. 33. ³⁵ Cf. infra n. 77-78. ³⁶ Cf. BONAV., *Sent.* II d. 5 a. 1 q. 1 in corp. (II 146ab). ³⁷ Cf. infra n. 78.

pro inconvenienti, quia tenetur communiter quod peccatum eorum fuit irremediabile³⁸.

[2] 195

Ad oppositum:

29

Peccatum eorum fuit maximum, quia irremediabile. Superbia autem non est peccatum maximum, – quod patet, quia eius oppositum, scilicet *humilitas*, non est maximum bonum³⁹: tum quia *humilitas* potest esse informis, caritas non (ergo *humilitas* minus 'bona')⁴⁰; tum quia, loquendo de virtutibus moralibus, *humilitas* est quaedam temperantia⁴¹, – omnis autem temperantia est minus perfecta virtus quam *amicitia*, quae est perfectissima virtus sub iustitia (VIII *Ethicorum*)⁴². Ergo etc.

Praeterea, superbia consistit in irascibili⁴³; nullus autem actus 'irascibilis' potest esse primus, quia 'irascibilis'⁴⁴ est propugnatrix concupiscibilis, – et ideo *passiones irascibilis oriuntur ex passionibus concupiscibilis*⁴⁵.

APSVZBNOQ(γμν)

194 fuit] fuerit Q om. O² 195 Ad oppositum] Oppos. YO Contra Q 196-197 autem AYOQ 197 peccatum] post maximum AYOQ om. B² | quia] per YQ 198 scilicet *humilitas*] quod est h. (add. quod Y) NY quod Q om. O 199 caritas] add. autem PNQ | non om. O² | *humilitas*] add. est Q | bonum YQ 201 omnis — est om. V | autem] post temperantia O om. AY | perfecte Y | virtus om. N² 203 Ergo etc. om. YOQ 204 Praeterea] Item A | autem] quod (!) Q om. AYO 205 potest esse] est Y | primus] add. simpliciter Q | quia] add. vis P² | propugnatrix] perpugnatrix A propitiatrix O² 206 ideo] non (!) Y | *passiones*] pasci pass. (!) Q | irascibilis] irascibiles B eius A om. S

F 202 ARISTOT., *Eth. Nic.* VIII c. 1 (AL XXVI³ 298; Θ c. 1, 1155a 1-2): «Est enim [*amicitia*] virtus quaedam, vel cum virtute»; c. 3 (p. 302; c. 4, 1156b 7-10): «Perfecta autem est bonorum *amicitia*, et secundum virtutem similitum: isti enim bona similiter ad invicem volunt secundum quod boni, boni autem sunt secundum se ipsos; volentes autem bona amicis, illorum gratia, [sunt] maxime amici».

T ³⁸ Cf. ALEXANDER HAL., *Summa theol.* II-II n. 75 in corp. et n. 99 in corp. (III 93b-94a. 117b); BONAV., *Sent.* II d. 6 a. 2 q. 2 arg. 4 (II 165b); d. 7 pars 1 a. 1 q. 1 arg. 4 et in corp. (p. 174a. 175a-176b); THOMAS, *Sent.* II d. 7 q. 1 a. 2 in corp. (ed. Parmen. VI 446a-447a); *Summa theol.* I q. 64 a. 2 in corp. (V 141b); RICHARDUS DE MEDIAS., *Sent.* II d. 7 princ. 2 q. 1 arg. 1 in opp. et in corp. (II f. 30rb-30va). ³⁹ Cf. THOMAS, *Summa theol.* II-II q. 162 a. 6 arg. 2 (X 323a). ⁴⁰ Cf. ibid. q. 23 a. 7 in corp. et a. 8 in corp. (VIII 171ab. 172ab); q. 161 a. 5 arg. in opp. (X 300a). ⁴¹ Cf. ibid. q. 161 a. 4 in corp. (X 299ab). ⁴² Cf. ARISTOT., *Eth. Nic.* V c. 3 (AL XXVI³ 228; E c. 3, 1129b 29-30): «In iustitia autem simul omnis virtus est»; DUNS SCOTUS, *Ordinatio* III d. 34 q. un. n. [17. 19]. ⁴³ Cf. THOMAS, *Summa theol.* II-II q. 162 a. 3 arg. in opp. et in corp. (X 316a). ⁴⁴ seu vis irascibilis. ⁴⁵ Cf. RICHARDUS DE MEDIAS., *Sent.* II d. 5 princ. 1 q. 1 arg. 1 (II f. 24va): «Actus 'irascibilis' praesupponit actum concupiscibilis, ergo et

31 Praeterea, superbia videtur esse appetitus excellentiae (quia secundum Augustinum XIV *De civitate* cap. 13: «Quid est superbia nisi perversae celsitudinis appetitus?»)⁴⁶, – excellentia autem est respectu aliquorum quibus excellit; sed non appetebat primo aliquid in ordine ad alios, sed prius appetebat aliquid in se quam illud appetebat in ordine ad aliud: sicut nihil est ad alterum nisi quod prius est ad se, ita nullus appetit aliquid in ordine ad aliud nisi quia primo appetit sibi, – et per consequens primo sibi appetebat illam⁴⁷.

32 Praeterea, inferiores daemones non videntur appetere dominium disconveniens eis, – nec etiam consensisse dominio Luciferi, quia videtur probabile quod magis appetiverunt subesse Deo quam Luciferi; ergo primum peccatum eorum non fuit superbia⁴⁸.

APSVZBNYOQ(γμν)

208 Praeterea] Item A | excellentiae] *add.* propriae P² 208-210 quia — appetitus om. OQ 209 De civitate] *ante* XIV V Civitatis S | cap. om. V | 13] 5 A 210 nisi om. V | excellentia autem] et per consequens e. YO | est om. P²O 211 aliquorum] aliorum P | quibus] *add.* alios Q | excellat YOQ | appetebat primo] p. a. O 212 alios] alias V 212-213 alios — ad¹ om. S 212 prius] primo O²Q | appetebant A | in] ad P² om. P² *add.* ordine ad B | in se *ante* appetebat Q | illud om. YOQ 212-213 appetebat] appetebant A appeteret VYO om. Q 213 ordine] comparatione YOQ | aliud] alios YQ alteros O | sicut] *praem.* quia P² | alterum] *comp.* V | est om. APZBN 214 ita] enim post nullus Q *praem.* et O | quia] quod V | primo] prius Y 215 primo] prius V *praem.* est Q² | sibi appetebat] a. s. AYO | illam] istam eminentiam V 216 Praeterea] Item A | daemones] *ante* inferiores Q om. Y | appetere] appetivisse Q appetisse Y not. vel: appetivisse N² 217 concessisse Z | Luciferi (!) Q | quia] quod ZN 218 quod] quia N | magis rep. *ante* videtur (217-218) YO² | appetiverunt] appetierunt (*add.* tunc V) PV appeterunt O appeterent Y petierunt N | subesse rep. post quam A

F 209-210 AUGUST., *De civ. Dei* XIV c. 13 [n. 1] (CCL 48, 434; PL 41, 420): «Porro malae voluntatis initium, quae potuit esse nisi superbia? Initium enim omnis peccati superbia est» [Eccli. 10, 15]. Quid est autem superbia nisi perversae celsitudinis appetitus? Perversa enim est celsitudo, deserto eo cui debet animus inhaerere principio, sibi quodammodo fieri atque esse principium: hoc fit cum [voluntas] sibi nimis placet».

inordinatus actus 'irascibilis' inordinatum actum concupiscibilis; sed superbia est in irascibili; ergo [superbia] non fuit in Luciferi inordinatio prima». – De his cf. ALEXANDER HAL., *Summa theol.* I-II n. 162 (II 212a-214b); THOMAS, *Summa theol.* I q. 59 a. 4 et q. 82 a. 5 (V 96a-97b. 305a-306b); II-II q. 162 a. 3 (X 315a-316b); *De malo* q. 8 a. 3 (XXIII 201b-206a).

T ⁴⁶ Cf. THOMAS, *Summa theol.* II-II q. 162 a. 1 ad 2 et a. 2 in corp. (X 310b. 314a); *De malo* q. 8 a. 2 in corp. (XXIII 199b). ⁴⁷ scil. excellentiam. – Cf. BONAV., *Sent.* II d. 5 a. 2 q. 1 in corp. (II 151b). ⁴⁸ Cf. BONAV., *Sent.* II d. 5 a. 2 q. 1 arg. 2 in opp. (II 151a); THOMAS, *Sent.* II d. 6 q. 1 a. 2 arg. 2 et ad 2 (ed. Parmen. VI 439ab. 440a); *Summa theol.* I q. 63 a. 8 arg. 2 et ad 2 (V 137a. 137b).

[I. – AD QUAESTIONEM]

220

[3] In ista quaestione tenetur communiter pars affirmativa⁴⁹, 33 propter argumentum divisivum ad primam partem⁵⁰. Sed ad videndum veritatem quaestionis, primo videndum est quae fuit malitia in primo angelo peccante, – et secundo, ad quod genus peccati pertinebat illa malitia.

[A. – QUAE FUIT MALITIA IN PRIMO ANGELO PECCANTE
1. – DE ACTIBUS VOLUNTATIS ORDINATIS ET DEORDINATIS]

5 Circa primum videndum est primo de ordine actuum voluntatis. 34 Et circa hoc dico quod est in communi duplex actus voluntatis, scilicet velle et nolle: est enim 'nolle' actus positivus voluntatis, quo fugit disconveniens sive quo resilit ab obiecto disconveniente; 'velle' autem est actus quo acceptat obiectum aliquod conveniens. Et est – ulterius – duplex 'velle', quod potest nominari velle amicitiae et velle concupiscentiae, ut dicatur 'velle amicitiae' esse illius obiecti cui volo bonum, et 'velle concupiscentiae' esse illius obiecti quod volo alicui alii amato.

APSVZBNYOQ(γμν)

221 In] Item A² | ista] illa O² | tenetur communiter] c. t. A *add.* quod N² | affirmativa in corr. P² 222 divisum AO | primam] aliam Y secundam O 223 primo om. A | videndum] ostendendum (post est Q) AYOQ | est om. Y 224 peccante om. V | quod om. Z* | peccati om. Y 228 Circa resc. O² | videndum] notandum ZB | primo om. YOQ | de rep. ante primo N² | voluntatis] veritatis vol. O om. Y 229 Et — voluntatis om. Q | quod est] cum sit (sit post communi Y) YO | actus] status Y 230 est enim nolle] n. en. (en. om. Q) est YOQ | positivus voluntatis] v. p. O 231 disconveniens in corr. O² | sive quo] sive O²Q seu Y om. O² | ab obiecto] a Y 232 autem om. YOQ | est actus] a. e. A | quo acceptat] acceptans V | obiectum aliquod] a. o. PN | disconveniens Y | Et om. Q | est] post ulterius (233) Q cum sit YO | velle² ... velle (232-233) om. YOQ 234-235 ut — esse] sic Q 234 dicam O | illius] istius Y 235 et om. V | esse] est AP²N²YO om. Z *add.* respectu V | illius om. A | obiecti om. Q | quod volo om. Y 236 alii om. YOQ

F 221-222 ALEXANDER HAL., *Summa theol.* II-II n. 71 in corp. (III 88b); BONAV., *Sent.* II d. 5 a. 1 q. 1 in corp. (II 146b); THOMAS, *Summa theol.* I q. 63 a. 2 in corp. (V 123a); *Summa contra gent.* III c. 109 (XIV 341b); *Sent.* II d. 5 q. 1 a. 3 in corp. (ed. Parmen. VI 434b); RICHARDUS DE MEDIAV., *Sent.* II d. 5 princ. 1 q. 1 in corp. (II f. 24vb).

T ⁴⁹ scil. quod primum peccatum angeli fuit superbia. ⁵⁰ scil. ad «Quod sic»; argumentum divisivum cf. supra. n. 27.

- 35 Et istorum 'actuum'⁵¹ patet ordo, quia omne nolle praesupponit aliquod velle: a nullo enim refugio, nisi quia non potest stare cum aliquo quod accepto tamquam conveniens; et hoc dicit *Anselmus De casu diaboli* cap. 3, ponens exemplum de avaro, nummo et pane. 240 Et istorum 'duorum velle'⁵² patet ordo, quia concupiscentia praesupponit illud velle amicitiae: cum enim 'amatum' sit – respectu concupiti – quasi finis cui volo bonum (nam propter amatum concupisco sibi bonum, quod sibi volo), et cum finis habeat primam rationem voliti, – patet quod velle amicitiae praecedit velle concupiscentiae⁵³. 245
- 36 Et ex isto, probato, sequitur ulterius quod similis est processus in actibus voluntatis⁵⁴ deordinatis: nullum enim 'nolle' est primus actus voluntatis deordinatus, quia non posset haberi 'nolle' nisi in virtute alicuius velle, – et si 'velle' esset ordinatum (acceptando obiectum cum circumstantiis debitis), 'nolle' quod haberetur consequenter, si- 250

APSVZBNYOQ(γμν)

237 Et] autem post istorum Q^{om}. YO | quia] quod S 239 quod accepto ... conveniens] coaccepto ... conveniente O 240 cap. 3] c. 2 Y om. SV | avaro] auro O^{om}. V add. et P^Q 241 Et om. AQ | Et istorum] Et illorum V om. O | quia] quod SV 242 illud om. N² | illud – amicitiae] amicitiam Q | cum om. Q | amatum] ante enim Q in corr O¹ | sit] add. amoris O² 242-243 sit – bonum] est quasi finis concupiti Q | concupiti] in corr. P¹ concupiscentis ASVN 243 quasi] quod O om. V 244 sibi volo] v. s. Q | finis] praem. voluntatis Y add. voluntatis N²OQ | habet in ras. P² | primam] prius A primi post rationem Q | rationem] om. B² add. obiecti AP¹O 245 voliti in corr. O¹ | velle¹ in corr. O¹ | praecedat AO 246 Et om. ASYOQ | ex om. V | isto] hoc Z | est processus] p. e. Q 247 actibus voluntatis] velle SVYOQ add. velle A | deordinato VY | primus actus] a. p. Q 248 deordinatus] ante voluntatis YOQ in corr. P² deordinatum V deordinate Z deordinantis N² | non posset] cum n. possit V | habere AYQ | in virtute] v. O respectu Y 249 accipiendo SVBQ | obiectum] illud Z add. illud PN 250 cum om. A | nolle] velle PZ | habetur ZBY | consequenter] communiter Q 250-251 similiter] in corr. B² simpliciter V sibi YOQ

F 239-240 ANSELMUS, *De casu diaboli* c. 3 (ed. SCHMITT I 239-240; PL 158, 331-332): «Avarus namque, cum vult tenere nummum et mavult panem, quem nequit habere nisi nummum det, – prius vult dare, id est deserere nummum, quam non velit tenere. Non enim illum ideo vult dare quia non vult tenere; sed ideo non vult tenere, quia ut panem habeat necesse habet dare. Nam et antequam habeat, vult habere et tenere, – et cum habet, nequaquam non vult tenere, quamdiu non habet necesse deserere... Non ergo semper est prius non velle tenere quam velle deserere, sed aliquando prius est velle deserere».

T ⁵¹ scil. velle et nolle (lin. 228-232). ⁵² scil. velle amicitiae et velle concupiscentiae (lin. 232-236). ⁵³ Cf. DUNS SCOTUS, *Lectura II* d. 6 n. 25 (XVIII 377): «amor concupiscentiae praesupponit amorem amicitiae». ⁵⁴ scil. velle et nolle.

militer esset ordinatum⁵; eodem modo, si velle amicitiae esset ordinatum, velle concupiscentiae consequens illud, esset ordinatum, – nam si ordinate amo illud cui amo bonum, ordinate volo quod concupisco sibi⁵⁵ cui volo bonum.

[2. – DE PRIMA INORDINATIONE 'VELLE AMICITIAE']

255

Sequitur igitur quod simpliciter primus actus voluntatis inordinatus fuit 'primum velle amicitiae' respectu eius cui voluit bonum. Hoc autem obiectum non fuit Deus, quia non potuit Deum inordinate – ex intensione⁵⁶ – amare ex amicitia, nam Deus est tale amabile quod ex sola ratione sui, ut obiectum est, dat completam rationem bonitatis actui perfecte intenso. Nec est verisimile quod aliquid aliud a se nimis intense dilexerit actu amicitiae: tum quia inclinatio naturalis magis inclinavit ad se quam ad aliquid aliud creatum sic amandum, – tum quia non videtur quod aliquid aliud a se 'creatum' sic intellexerit sicut se, – tum quia amicitia fundatur super unitatem (VIII *Ethico-*

13^a ⁵ Sequitur textus interpolatus: nam si ordinate amo, ordinate odio nociva amati⁷⁹.

APSVZBNYOQ(γμν)

251 esset¹ esse (!) Y | eodem] eo N² | esset² cum (!) Q 252 illud] eius Y ei O sibi ante consequens Q | esset] est Q 253 cui] quod O | amo²] volo A | volo] add. illud cui (c. om. B¹) bonum volo (v. om. B¹) B | volo quod om. Q 253-254 quod – sibi] illud ASVYO 254 cui volo bonum] b. Q om. ZB 256-257 inordinatus] ordinatus O om. V 257 fuit] potest Q 258 inordinate in corr. Q¹ 259 ex intensione] ex intentione VOQ intensive Y | ex amicitia] amore amicitiae Q | tale om. P² 260 ex om. V | sola post sui A 261 perfecto Y | quod] quia Y | aliquid om. V 262 dilexit AB 263 inclinavit] inclinat O inclinatur Y | quam] quod Z | aliud om. Y | creatum] add. a se Y | creatum sic amandum om. ASV 263-264 sic – creatum om. O² 264 a] ad S | creatum] ante a VO² ante aliud Q 264-265 intellexit AVZB 265 sicut om. V 265-267 tum – IX *Ethicorum* om. YOQ 265 fundatur] terminatur V

13^a-14^a nam – amati = Q add.

F 265-266 ARISTOT., *Eth. Nic.* VIII c. 6 (AL XXVI³ 306; Θ c. 7, 1158a 10-13): «Multis autem esse amicum secundum perfectam amicitiam, non contingit, quemadmodum neque amare multas simul: assimilatur enim superabundantiae; tale autem ad unum natum est fieri». Similiter ibid IX c. 12 (p. 341; I c. 10, 1171a 10-13).

T ⁵⁵ scil. illi. – De usu pronominis 'sui, sibi, se' cf. *Prolegomena* ad nostrum vol. XIX 50*-51*. ⁵⁶ scil. intensive.

⁷⁹ Cf. textus Scoti hic, lin. 253-254.

rum), et etiam 'amicabilia ad alterum' procedunt ex amicabilibus ad se ipsum (ex IX *Ethicorum*). Igitur primus actus inordinatus fuit actus amicitiae respectu sui ipsius.

38 Et hoc est quod dicit Augustinus, XIV *De civitate Dei* cap. ultimo: 'Duo amores fecerunt duas civitates: civitatem Dei amor Dei usque ad contemptum sui, et civitatem diaboli amor sui usque ad contemptum Dei'. Prima ergo radix 'civitatis diaboli' fuit inordinatus amor amicitiae, quae 'radix' germinavit usque ad contemptum Dei, — in quo consummata est ista malitia.

Sic patet de inordinatione simpliciter prima, quae fuit simpliciter in primo velle inordinato.

[3. — DE PRIMA INORDINATIONE 'VELLE CONCUPISCENTIAE']

39 Nunc restat videre de prima inordinatione ipsius 'velle concupiscentiae'. [5]

[a. — DE CONCUPISCENTIA BEATITUDINIS]

40 [Probatur angelum primo concupisse sibi immoderate beatitudinem] — Et videtur ibi esse dicendum quod primo concupivit sibi immoderate beatitudinem. Quod probatur:

APSVZBNYOQ(γμν)

266 etiam om. AV 268 respectu om. V 269 XIV | IV V | De civitate | Civitatis S | Dei om. AZBOQ 269-270 cap. ultimo | c. 17 V om. YO 270 Duo — fecerunt | Hoc est quod fecit YO | civitates | add. scilicet V 270-271 Dei — civitatem om. A 270 Dei | sui Dei (!) Q 271 contemptum | add. Dei, igitur prima radix civitatis diaboli amor sui usque ad contemptum Q' (¶ sign. Vacat) | sui | diaboli O 272 Dei | sui Y* | Prima ergo | Ergo pr. Q 272-274 Prima — Dei om. O² 272 diaboli rep. ante civitatis N² 272-273 inordinatus | inordinata (add. scilicet V²) V 273 amicitiae | add. sui Q | germinabit Q 274 consummata | post est ZBY consumpta A | ista malitia | m. i. (i) illa O² O²Q om. O² 275 Sic | sicut PVZ-Y add. igitur NQ | prima | praecisa Y | quae fuit rep. P² | simpliciter² post inordinato (276) Y 276 inordinato | deordinato PZBN deordinatae naturae V 278 Nunc | post restat Q Et YO 282 ibi | post dicendum B om. ZYQ | esse om. YO | dicendum in ras. O² | prius O | concupiverit Q | immoderate | inordinate VYO²Q

F 267 ARISTOT., *Eth. Nic.* IX c. 9 (AL XXV² 335; I c. 8, 1168b 1-10): «Aiunt enim oportere amare maxime 'maxime amicū': amicus autem maxime, qui vult — cui maxime vult — bona illius gratia, et si nullus sciet; haec autem existunt maxime ipsi ad se ipsum, et reliqua utique omnia quibus amicus determinatur. Dictum est enim [ibid. c. 4 (p. 328; c. 4, 1166a 1-2)] quoniam ab [se] ipso omnia amicabilia et ad alios extendit... Maxime enim 'amicus' sibi ipsi et amandum itaque maxime se ipsum». 269-272 AUGUST., *De civ. Dei* XIV c. 28 (CCL 48, 451; PL 41, 436): «Fecerunt itaque civitates duas amores duo: terrenam scilicet amor sui usque ad contemptum Dei, caelestem vero amor Dei usque ad contemptum sui».

Primo sic, nam primum 'concupiscere' inordinatum non processit ex affectione iustitiae, sicut nec aliquod peccatum processit; ergo ex affectione commodi, quia 'omnis actus voluntatis, elicited, aut elicited secundum affectionem iustitiae aut commodi', secundum Anselmum. Maximum commodum maxime appetitur a voluntate non sequente regulam iustitiae, et ita primo⁵⁷, quia nihil aliud regulat illam voluntatem non rectam nisi appetitus inordinatus et immoderatus illius maximi boni commodi; maximum autem commodum est beatitudo perfecta; ergo etc. — Et haec ratio habetur ab Anselmo De casu diaboli cap. 4 (quaere ibi).

Secundo probatur hoc, quia primum peccatum in 'concupiscendo' fuit aliquod velle; nihil enim refugit a se — hoc est ne sibi aliquid contingat — nisi quia eius oppositum concupiscit sibi. Aut ergo illud concupivit amore honesti, aut amore utilis, aut amore delectabilis (quia non est nisi iste triplex amor quo aliquid amatur): non

APSVZBNYOQ(γμν)

284 Primo om. S | nam om. Q | primum | primo A | concupiscibile AZ² | inordinate O 285-286 iustitiae — affectione om. V 285 processit | add. ex illa affectione (i. a.) a. i. Q N²YOQ | ergo | add. processit N²YOQ 286-287 quia — commodi | post Anselmum (287-288) Q om. APSZBN² 286 quia | om. O² add. secundum ipsum Q | voluntatis | add. est V 286-287 elicited | elicited O² 287 secundum² | add. autem APSZBN 287-288 Anselmum | Augustinum O 288 Maximum | in corr. O² praem. Igitur V add. igitur YOQ 289 ita | per consequens Q | quia | quod O | nihil om. V 289-290 illam voluntatem | v. i. VQ 290 non rectam | vel retardat V | appetitus inordinatus | i. a. O 290-291 inordinatus et immoderatus | im. et in. Y im. Z | et — commodi | illius maximi (add. boni commodi et immoderatus O²) O 291 illius rescr. V² | maximi | maxime S | boni commodi | b. sui c. Q c. vel b. V 292 ergo etc. = VN ergo (add. etc. B²) rel. (om. YO) | Et om. AB | haec | add. est O² | habetur ab | breviter (!) V 293 ibi | pro textu Y in textu O om. S 294 hoc | post quia P²N² add. ratione V | quia | quod O | peccatum om. S 295 nihil enim | quia n. Q | refugit | add. aliquid N²Q 295-296 hoc — contingat om. Q | sibi aliquid | a. s. YO 296 contingat | coniungatur AP²SVZBN | eius oppositum | contrarium est ei quod Y aliquod conveniens O | concupiscit concupivit N | sibi om. A | Aut om. Y 297 illud om. O | concupivit | ante illud Q concupiscit AO | honesti | O² O | honesti — amore² om. B² | amore² ... amore² om. YQ 298 iste | ille SO om. A | quo — amatur om. YO | amatur | amat Z | non² | aut (!) Q

F 287-288 ANSELMUS, *De casu diaboli* c. 4 (ed. SCHMITT I 241; PL 158, 332-333): «Nihil volumus nisi quod iustum aut commodum putamus». 292 Ibid: «Nihil autem velle poterat nisi iustitiam aut commodum. Ex commodis enim constat beatitudo, quam vult omnis rationalis natura... Peccavit ergo volendo aliquod commodum, quod nec habebat nec tunc velle debuit, quod tamen ad augmentum illi beatitudinis esse poterat... Cernis, ut puto, quia plus aliquid quam acceperat inordinate volendo, voluntatem suam extra iustitiam extendit».

T ⁵⁷ supple: appetitur.

300 amore honesti, quia tunc non peccasset; nec amore utilis, quia ille non est primus amor (ex quo enim 'utile' respectu alicuius est utile, nullus primo concupiscit utile, sed illud ad quod est 'utile'). Primo ergo peccavit amando aliquid excessive tamquam summum delectabile; delectabile autem summum est bonum honestum et ipsa beatitudo unde talis; ergo etc. — Et ista ratio potest accipi a Philosopho VIII *Ethicorum*, ex illa communi distinctione boni: utilis, delectabilis et honesti⁵⁸.

42 Tercio persuadetur hoc sic, quia omnis potentia appetitiva, consequens in actu suo actum potentiae apprehensivae, appetit primo delectabile convenientissimum suae cognitivae, — vel delectationem in appetibili, quia in tali appetibili maxime quietatur; quod patet de appetitu consequente apprehensionem gustus vel auditus vel tactus, — quia quilibet talis appetit obiectum perfectissimum potentiae apprehensivae, cuius actum consequitur in appetendo. Ergo voluntas separata ab omni appetitu sensitivo, primo omnino appetit illud quod est convenientissimum intellectui, cuius convenientiam sequi-

APSVZBNYOQ(γμν)

300 est] potest esse PN | enim] quia ante ex Q | utile] velle A | respectu — est] e. ad aliquid (aliquid O) YOQ — 301 nullus — utile² om. O² | primo] plus post concupiscit Q | sed] quam Q 301-302 Primo ergo] Ergo pr. NYOQ | amando om. S | excessive] extensive V | tamquam summum] t. bonum s. B t. Q om. O | summum post delectabile (302-303) Y 302-303 delectabile om. V 303 delectabile autem summum] s. (summe A) autem (a. om. OQ) d. AOQ | bonum] om. OQ d. AOQ | honestum] add. in quantum honestum YOQ | et ipsa] vel YO' ut O² 304 unde — Et] u. talis O' om. O² ergo Q spat vac Y | ista] illa SO 305 VIII] VI P | ex] et ex YO de S et de V | communi distinctione = ASO d. P²VZBY d. c. P' rell. μν | boni om. YO 305-306 utilis — honesti] u., h., delectabilis YO in utile, delectabile et honestum Q 307 persuadetur hoc] h. p. AYO | sic om. YOQ | quia om. SV 308-309 in — cognitivae om. O² 308 actum potentiae] rep. V a. YOQ | appetit primo] p. a. YO'Q 309 suae cognitivae] sui c. B sive cognitionem V | delectationi S 310 appetibili] appetitu S tali delectabili YO praem. tali V | appetibili' — in om. Q | quia] et S 311 apprehensionem om. Q² 312 quia] quod O | quilibet] quaecumque ZB | talis] add. maxime OQ | perfectissimum] convenientissimum Q 312-313 apprehensivae] appetitivae S cognitivae Q 313 sequitur VY 314 primo] prout B 315 intellectu S

F 304 ARISTOT., *Eth. Nic.* VIII c. 2 (AL XXVI³ 300; Θ c. 2, 1155b 18-21): «Videtur enim non omne amari, sed amabile; hoc autem esse bonum vel delectabile vel utile. Videbitur autem utique 'utile' esse, per quod sit bonum aliquid vel delectatio; quare amabilia utique erunt et bonum et delectabile, ut fines».

T ⁵⁸ Cf. THOMAS, *Sententia libri Ethicorum* VIII c. 2 (XLVII² 446a): «Sicut videtur visibile, ita amatur amabile, — quod quidem est vel per se bonum (scilicet honestum), vel delectabile, vel utile».

tur illud 'appetere', — vel primo appetit delectationem in tali obiecto, et per consequens beatitudinem, includentem obiectum et actum et delectationem consequentem.

Quarto persuadetur hoc sic: illud primo appetitur a voluntate non 43
320 regulata per iustitiam, quod — si esset solum — solum appeteretur, et nihil aliud sine eo. Tale est delectatio; non enim excellentia nec quodcumque aliud — si esset 'triste' — appeteretur, sed delectatio vel aliquid tale appeteretur⁵⁹.

[6] Quantum igitur ad istum secundum gradum⁶⁰, scilicet quantum ad 44
325 peccatum angeli, videtur quod primo concupierunt beatitudinem:

Quia sicut primum peccatum appetitus visivi esset in appetendo pulcherrimum visibile suae cognitivae (et in quo perfectissime delectaretur, et⁶¹ quietaretur), ita voluntatis coniunctae appetitui sensitivo — quando ipsa non sequitur iustitiam nec regulam rationis — videtur 330 primum appetibile esse aliquid summe delectabile illi appetitui sensitivo cui voluntas maxime conformatur in agendo. Et ideo in hominibus, secundum diversitatem complexionum⁶², est dominium appeti-

APSVZBNYOQ(γμν)

316 illud om. O 316-317 vel — obiecto om. Z 316 delectationem] dilectionem S declarationem O 317 includentem] includendo in beatitudine O | obiectum et] o. S omnem V praem. tale Q 318 delectationem] electionem S | sequentem O 319 persuadetur hoc] h. (add. idem Y) p. AYO | sic om. YO | illud] add. enim AYO | a voluntate] v. Z ab (et sequitur signum paragraphi) V 319-320 non regulata] n. recta nec reg. A n. recta Q 320 solum solum = P'ZBN' solum P²N² rell. add. 321 Tale] Et t. Y 321-322 delectatio ... delectatio] declaratio .. declaratio O 321 non] nec YO | nec] vel Q 322 triste] frustra (?) Z² 322-323 sed — appeteretur om. Z 324 istum] illum SO om. V | quantum] primum vel prae-vium A 325 videtur quod] q. v. A | concupierunt] concupivit in corr. P²YO² concupiverit Q 326 Quia] comp. Y | primum] post peccatum V om. (sed reliquit spat. vac. post peccatum) Y | visivi] visi P' visui Z correspondentis visui Y | appetendo] appetente Y 327 visibile] visivae A' add. convenientissimum N²Q | suae] sibi Q | suae cognitivae om. V | et] om. A add. sibi YOQ | perfecte V 327-328 delectaretur] declaratur O 328 et] vel Y | et quietaretur om. Q | ita — coniunctae] ista voluntas coniuncta A 329-331 quando — sensitivo om. APSZBN² 329 ipsa] voluntas V 330 esse] eius Y 330-331 sensitivo = O curvo γ 331 voluntas maxime] m. v. AO | conformatur] confortatur S | in agendo ante maxime Q 331-332 hominibus] omnibus SV 332 est] et ASY 332-334 est — complexionum om. O 332 dominium] add. et diversitas V

T ⁵⁹ aliis verbis: sive enim appetatur excellentia sive quodlibet aliud, non appeteretur nisi sub ratione delectabilis. ⁶⁰ nempe quantum ad inordinatum 'velle' concupiscentiae. Primus gradus in peccato angeli est inordinatum 'velle' amicitiae (cf. supra n. 35-36). ⁶¹ scil. 'etiam'. ⁶² Cf. AVICENNA, *Canon medicinae* I fen 1 doct. 3 c. 1 (I 11b): «Complexio est quali-

tuum sensitivorum: si quidem quaelibet cognitiva habet appetitum proprium et secundum diversitatem complexionum est diversitas⁶³ domini in cognitivis diversis et in earum appetitivis, in quolibet – inquam – voluntas, secundum praedominium appetitus sensitivi, maxime inclinatur ad actum eius; et ideo quidam, sequentes inclinationem primam sine regula iustitiae, primo inclinantur ad luxuriam, quidam primo ad superbiam et quidam aliter.

Voluntas igitur separata ab omni appetitu sensitivo, et per consequens ad nihil inclinata propter inclinationem appetitus sensitivi, ipsa – deserta a iustitia – sequitur inclinationem absolutam voluntatis unde voluntas; et illa⁶⁴ videtur esse ad maximum conveniens voluntati sive potentiae appetitivae, quod⁶⁵ etiam est maxima perfectio intellectus sive potentiae cognitivae⁶⁶, – nam in quo maxime perficitur cognitiva, in illo maxime perficitur appetitiva correspondens illi

APSVZBNYOQ(γμν)

333 sensitivorum om. N² | si] praem. et Q | quaelibet om. Y | habeat Q 333-334 appetitum proprium] p. a. ASQ 334 et] tunc Q | secundum — diversitas = Q edd. est d. O d. complexionum est secundum (e. s.] spat. vac. Y) diversitatem rell. | est] erit Q 334-335 domini om. Y 335 diversis om. Q | in² om. Q | eorum ASYO 335-336 quolibet inquam] quantum Q 336 praedominium] pr. vel praeve dominium A dominium V 337-339 quidam ... quidam in corr. O¹ 338 inclinatur] rep. post superbiam (339) A inclinatur Q 338-339 luxuriam ... superbiam] s. ... l. Y 339 primo om. VY | et — aliter om. YOQ 340-341 consequens] add. quae Y 341 inclinata] inclinatur YQ 342 a om. A | a iustitia] amicitia (!) Q | sequitur] sequetur O sed S | inclinationem absolutam] a. i. AYOQ 343 voluntas] voluntatis S add. est Q | illa] ita A | ad] aliquid S | inconveniens AP² 344 sive rep. Y 344-345 appetitivae — potentiae om. codd. edd. 345 cognitivae] add. haec autem est beatitudo Q 345-348 ¶ text. nam — voluntatis, litteris italicis impressus, sign. Additio; non habetur in antiquioribus v 345-346 maxime perficitur ... maxime perficitur] p. m. ... p. m. Y 346 in] et in V | illo] eodem Y 346-347 illi cognitivae] illius c. Z sibi Q

tas, quae ex actione ad invicem et passione contrariorum qualitatum in elementis inventarum... provenit: quum enim ad invicem agunt et patiuntur suis virtutibus [scil. caliditate, frigiditate, humiditate, siccitate], accidunt – in earum summa – qualitas in toto earum similis, quae est complexio».

T⁶³ Loco «secundum diversitatem complexionum est diversitas» fere omnes codices habent «diversitas complexionum est secundum diversitatem»; est lectio falsa, contradicens verbis immediate praecedentibus: «Et ideo... sensitivorum» (lin. 331-333). ⁶⁴ subintellige: inclinatio. ⁶⁵ scil. 'maximum conveniens voluntati'. ⁶⁶ Verba «appetitivae... potentiae» (lin. 344-345), quae codices ob homoioteleuton omittunt, restituiimus iuxta ea quae dicuntur in propositione sequente («nam in quo... illi cognitivae») et iuxta textum parallelum *Lecturae* (cf. DUNS SCOTUS, *Lectura* II d. 6 n. 31 [XVIII 380]), ubi dicitur quod voluntas ut voluntas inclinatur ad «maximum delectabile, quod etiam est maximum intelligibile», seu quod est maxima perfectio intellectus.

cognitivae. Fuit igitur immoderata⁶⁷ concupiscentia beatitudinis, quia beatitudo est obiectum voluntatis⁶⁸.

[7] [Rationes contrariae] – Et si arguatur contra istud⁶⁹. 46

350 Primo, quia secundum Augustinum – XIII *Trinitatis* cap. 5 – 'beatitudo ab omnibus appetitur'; quod autem est in omnibus uniformiter, videtur esse naturale; igitur beatitudo naturaliter appetitur. Appetitus autem naturalis semper est rectus, quia a Deo; ergo et voluntas ei consona semper est recta, quia quod est consonum recto, est 355 rectum; ergo in appetendo beatitudinem nullus peccat.

Praeterea, nullus intellectus errat circa principia (II *Metaphysicae*)⁷⁰, – ergo nec voluntas circa ultimum finem. Consequentia probatur per illam similitudinem Philosophi ex VII *Ethicorum* et II *Physicorum*: 'Sicut principium in speculabilibus, sic finis in operabilibus'⁷¹. 360

APSVZBNYOQ(γμν)

347-348 Fuit — voluntatis = PVZBμν 347 immoderata = μν immediata codd 347-348 quia — voluntatis om. B 348 voluntatis = v beatitudinis PVZN² intellectus et voluntatis N² 349 Et om. Q Et si arguatur om. A | arguatur] arguitur SZBN arguas YQ | contra istud om. Q | istud] illud Y 350 Primo om. O | quia] quod Z ... O¹ | Trinitatis] De Trinitate SVQ om. Y | cap. om. ZYO | 5] 7 O 351 omnibus] hominibus Y | quod — omnibus om. S 351-352 quod — appetitur om. O² 351 est post omnibus YO² 351-352 uniformiter] universaliter Q verisimiliter O² 352 appetitur] appetetur Q 353 semper est] e. s. S | rectus] res (!) S 354 ei] sibi YOQ | ei consona] eius sola A | est] erit PZBN 354-355 quia — rectum om. YOQ 354 consonum] add. in A 355 nullus] non V nec B 356 Praeterea] comp. Q Item A | intellectus = VN²YO edd. | errat] peccat N² 357 nec om. S 358 VII] II Q 359 Physicorum] Posteriorum Q | Sicut] add. est V add. in ras. se habet Q¹ | principia PN | sic] ita AYOQ 359-360 sic — operabilibus om. B² | operabilibus] agibilibus Y add. et agibilibus Q

F 350 AUGUST., *De Trin.* XIII c. 5 n. 8 (CCL 50A, 392; PL 42, 1020): «Quapropter, quoniam verum est quod omnes homines esse beati velint, idque unum ardentissimo amore appetant, et propter hoc cetera quaecumque appetunt..., sequitur ut omnes beatam vitam sciant». 356-357 ARISTOT., *Metaph.* II c. 1 [t. 1] (AL XXV² 36; α c. 1, 993b 4-5): «Quare sic videtur [se] habere [principium] ut dicimus: 'In foribus quis delinquit?'»; (translatio arabico-latina): «Et est modus secundum quem habemus in consuetudine inducere in proverbio, dicendo quod nullus ignorat locum ianuae in domo». 358-360 ARISTOT., *Eth. Nic.* VII c. 12 (AL XXVI² 287; H c. 9, 1151a 16-17): «In actionibus autem 'quod cuius gratia', [est] principium, quemadmodum in

T⁶⁷ Loco «immoderata» codices erronee habent «immediata». ⁶⁸ Loco «voluntatis» codices erronee habent «beatitudinis». ⁶⁹ Arguitur (n. 46-48) quod appetere vel concupiscere commodum vel beatitudinem nulla est immoderatio vel deordinatio, ac sic nec aliquod peccatum (contra dicta supra n. 40-45). ⁷⁰ Cf. DUNS SCOTUS, *Ordinatio* I d. 42 n. 21 (VI 348).

⁷¹ Cf. ibid. d. 1 n. 83 (II 62-63); *Lectura* I d. 1 n. 90 (XVI 91); THOMAS, *Sententia libri Ethicorum* VII c. 8 (XLVII² 415a); *Physica* II lect. 15 n. 5 (II 99a).

48 Praeterea, tertio: boni habuerunt affectionem commodi sicut mali; sed secundum Anselmum *De concordia*, voluntas 'commoda non velle nequit'; igitur ita volunt boni commodum sicut mali. Ergo omnes aequaliter peccaverunt, si ex affectione commodi peccaverunt; ergo etc.

19 [Solutio istarum rationum] – Ad videndum^f solutionem istarum rationum⁷², distinguo quid possit intelligi per istas affectiones 'iustitiae' et 'commodi', de quibus loquitur Anselmus *De casu diaboli* cap. 4⁷³.

Iustitia potest intelligi vel infusa (quae dicitur 'gratuita'), vel acquisita (quae dicitur 'moralis'), vel innata (quae est ipsamet libertas voluntatis). Si enim intelligeretur – secundum illam fictionem Anselmi *De casu diaboli* – quod esset angelus 'habens affectionem commodi et non iustitiae' (hoc est, habens appetitum intellectivum mere ut appetitum talem et non ut liberum), talis angelus non posset

^f Loco Ad videndum a Duns Scoto ponitur: Ad primum^{8*}. Ad videndum.

APSVZBNYOQ(γμν)

361 Praeterea] Item A | tertio om. YQ | boni] post habuerunt Y rep. ante tertio N' | sicut] add. et A 362 sed om. P'VNYOQ² | concordia in spatio relicto vacuo Q² | commoda] autem commodi V 363 velle nequit] esse (velle Q²) n. velle (v. om. Q²) Q | voluerunt A | boni – mali = PSN commodum b. sicut m. ZB add. commodum m. sicut b. rell. 364 si] sed A | ex] ex mali O' mali ex O² om. P'N | affectione] perfectione S 365 ergo etc. om. VYO | etc. om. SQ 366 et 15': Ad videndum (366) = Quo Ad – videndum (15') rell. γ 366 videndum] add. autem PSVZBN | istarum] post rationum (366-367) Q illarum SO 367 posset V | istas] illas SVO 367-368 iustitiae et commodi] c. et i. Y 368 quibus] quo SV 369 cap. 4] post diaboli (373) A om. SVYOQ 370 Iustitia] Illius scientia V 371 ipsamet] ipsa VYOQ 372 illam fictionem] f. i. Q 373 diaboli] sequatur spat vac. in Y | quod esset] q. Y quare O quare Q | angelus] add. enim Q 374 hoc] id Q | appetitum] ante habens PN post intellectivum Q 374-375 intellectivum mere] m. i. V 375 mere ut appetitum om. Q | appetitum in corr. P¹ | talis] praem. et A 15' primum] add. illorum S

mathematicis suppositiones»; *Physica* II t. 89 (B c. 9, 200a 15-16): «Est autem 'necessarium' – et in doctrinis et in his quae secundum naturam fiunt – quodammodo similiter».

F 362 ANSELMUS, *De concordia* q. 3 c. 13 [alias 23] (ed. SCHMITT II 286; PL 158, 539): «Quoniam ergo deseruit [homo] iustitiam, perdidit beatitudinem; et voluntas, quam bonam et ad bonum suum accepit, fervens desiderio commodorum, quae non velle nequit, ... ad falsa... commoda... se convertit». 372-374 ANSELMUS, *De casu diaboli* c. 13 (ed. SCHMITT I 255-258; PL 158, 344-346); c. 19 (p. 264; col. 350-351).

T ⁷² Cf. supra n. 46-48. ⁷³ Cf. supra n. 40

^{8*} Verba «Ad primum» sunt residuum ex Rep. II A d. 6 q. 2. Duns Scotus ad rationes n. 46-48 respondet infra n. 55-62, post aliquas dilucidationes praeambulas (n. 49-54).

non velle commoda, nec etiam non summe velle talia; nec imputaretur sibi ad peccatum, quia ille appetitus se haberet ad suam cognitivam sicut modo appetitus visivus ad visum, in necessario consequendo⁷⁴ ostensionem illius cognitivae et inclinationem ad optimum ostensum a tali potentia, quia non haberet unde se refrenaret. Illa igitur affectio iustitiae, quae est 'prima moderatrix affectionis commodi' et quantum ad hoc quod non oportet voluntatem actu appetere illud ad quod inclinat affectio commodi et quantum ad hoc quod non oportet eam summe appetere (quantum scilicet ad illud ad quod inclinat affectio commodi), illa – inquam – 'affectio iustitiae' est libertas innata voluntati, quia ipsa est prima moderatrix affectionis talis.

Et licet Anselmus frequenter loquatur non tantum de actu iustitiae quae est acquisita, sed infusa (quia illam dicit amitti per

APSVZBNYOQ(γμν)

376 non¹ – commoda] velle incommoda V | nec etiam] et Y praem. et Z praem. ergo O | non] post summe P²B om. P'ZN² | nec²] add. etiam A 377 se in ras. B¹ 378 modo] non S¹ nunc S² add. se habet V | visivus] unius (!) A | in om. S 379 ostensionem] visionem V | inclinationem in corr. O¹ | optimum] oppositum O² obiectum O² add. obiectum V 380 refrenaret] comp. O 381 Illa igitur] Ig. il. PN² | moderatrix] mediatrix Y 382 et] erit VY om. N²Q | ad hoc om. O² 382-384 voluntatem – oportet om. SZ | actu – eam om. Q 382 actu] post appetere (382-383) V om. P²N² 383 affectio commodi om. V 383-385 et – commodi om. Y 384 eam] aequae O | quantum – ad¹ om. OQ | scilicet rep. ante quod V² 384-385 ad quod] om. AS add. illud Z 385 illa] ita Z 386 libertas innata] i. l. Y | prima moderatrix] m. ZB primo mediatrix Y 386-387 affectionis om. O² (post talis, 387)Q 388 licet in corr. Z¹ | Anselmus om. PN² (post frequenter) | loquatur] loquitur (et rep. post tantum Y²) B²Y | tantum] tamen Y 389 est – sed] acquisita e., s. etiam PN | acquisita sed infusa] i. s. a. (add. tamen ibi videtur loqui de infusa VYO²) VYOQ | dicit amitti] a. d. AYO

F 388-389 De 'iustitia' simpliciter, non scilicet explicite significando acquisitam vel infusam, loquitur ANSELMUS, *De veritate* c. 12 (ed. SCHMITT I 191-196; PL 158, 480-484); *De conceptu virg.* c. 27 (II 170; col. 461); *De concordia* q. 3 c. 2 [alias 12] (II 265-266; col. 522-523; c. 14 (p. 287; col. 540) 389 ANSELMUS, *De casu diaboli* c. 16 [c. 15] (I 259-260; col. 347): «M. Postquam autem accepit [iustitiam], non dubitas debere [voluntatem velle et non velle secundum iustitiam], nisi aliquā violentiā amittat? – D. Semper eam huic debito alligatam puto, sive teneat quod accepit sive sponte deserat... Sed et hoc satis iustum est, ut quod semel accepit iustitiam, semper eam debeat, nisi violenter amisit. Nam sicut iam dixi, 'debere' decorat, 'non-habere' vero deturpat... immo non ob aliud illam voluntatem deturpat ex propria culpa 'non-habere', quam quia illam decorat ex bonitate dantis 'debere habere'; c. 17 (I 262; p. 349): «Tunc enim condicione naturae non poterat [iustitiam] habere, nunc vero merito quoque culpae non debet habere»; c. 18 (p. 263; col. 350).

T ⁷⁴ scil. 'necessarie' adverbialiter

peccatum mortale, quod non est verum nisi de iustitia infusa)⁷⁵, ta-
men distinguendo ex natura rei duas rationes primas istarum ra-
tionum⁷⁶, in quantum altera⁷⁷ inclinat voluntatem summe ad commo-
dum, altera⁷⁸ autem quasi moderatur eam ne in eliciendo actum oporteat
sequi inclinationem eius⁷⁹, – nihil aliud sunt ista⁸⁰ quam eadem
voluntas in quantum est appetitus intellectivus et in quantum libe-
ra⁸¹; quia, sicut dictum est⁸², in quantum est appetitus⁸³ mere intellec-
tivus, summe inclinaretur actualiter ad optimum intelligibile (sicut
est de optimo visibili et visu), in quantum tamen liber est, potest se
refrenare in eliciendo actum, ne sequatur illam inclinationem – nec
quantum ad substantiam actus nec quantum ad intensionem – ad
quam potentia naturaliter inclinatur.

Potentia autem aliqua, si fuisset appetitiva praecise⁸⁴, sequens in
actu suo inclinationem eius sicut appetitus visivus sequitur inclina-
tionem visus et visum, licet – inquam – illa non posset appetere nisi
intelligibile (sicut nec appetitus visivus potest appetere nisi visibile),
tamen non posset tunc peccare, quia non esset in potestate eius aliud
nec aliter appetere quam cognitiva ostenderet et inclinaret. Ipsa ea-

APSVZBNOQ(γμν)

390 mortale] add. quare Y add. quareis O* | est] esset Y 391 distinguendo — rei] di-
stinguo Q | primas] add. et PZ | istarum] post rationum (391-392) VQ illarum SO 392 alteri
S | voluntatem summe ad = AS et s. v. ad Q v. (v. om. YO) naturaliter et (et om. O) s. ad VYO
edd. v. ad s. rell 393 quasi moderatur] m. q. Q | eam rep. post oporteat (393-394) Q | ne om.
O*Q | in om. PN 394 ista] illa SVO 395 appetitus] affectus P* | intellectivus] add. nude
Q add. unde (!) O | et] add. ultra hoc YOQ 396 in quantum est om. Q | mere] ante appetitus
AYO post intellectivus (396-397) Q rep. V rep. ante appetitus S 396-397 intellectivus]
comp. Y 397 summe om. S | actualiter] naturaliter S om. OQ 398 visu] usu O* | tamen
ante in AYOQ | liber] post est Q in corr. O² | liber est] libere (!) Y 399 illam = SZBO istam
(post inclinationem Q) rell. edd. | nec] add. in P* 400 substantiam] inclinationem N² | nec]
add. in Q | intensionem] intensionem Q electionem V* inclinationem V¹ 401 quam om. N² |
naturalis A 402 fuisset] esset A 403 eius] apprehensivae O om. Y | visivus] visus Y
403-404 inclinationem — visum] v. et eius i. Q v. YO 404 et visum om. V | inquam] in quan-
tum (post illa N*) AN* tunc ante licet Q om. N²YO 405 visivus] visus A | potest appetere
om. Q 406 tamen non] n. t. O | eius] sua Q 407 cognitiva ostenderet] o. c. Y | Ipsa om. B

T ⁷⁵ De hoc cf. etiam DUNS SCOTUS, *Lectura II* d. 4-5 n. 31 (XVIII 365). ⁷⁶ scil. quat-
tuor rationum seu proprietatum per ordinem, quae sunt: affectio commodi et iustitiae, et appeti-
tus intellectivus et liber (iuxta dicta n. 49). – Haec omnia etiam infra (n. 51) «rationes perfec-
tionales» appellantur. ⁷⁷ scil. affectio commodi ⁷⁸ scil. affectio iustitiae. ⁷⁹ scil. affec-
tionis commodi. ⁸⁰ scil. affectio commodi et iustitiae. ⁸¹ De his satis diffuse cf. DUNS
SCOTUS, *Rep. II A* d. 6 q. 2. ⁸² scil. supra n. 49. ⁸³ id est: 'in quantum appetitus est' etc.
⁸⁴ scil. absque libertate

dem, facta iam libera (quia nihil aliud est nisi quod una res includit
virtualiter plures rationes perfectionales, quas⁸⁵ non includeret si es-
set sine ratione libertatis), ipsa – inquam – per libertatem suam pot-
est se moderari in volendo, et quantum ad hoc quod est 'velle' ad
quod inclinat affectio commodi, et⁸⁶ licet inclinet summe ad velle
commodum; et ex quo potest moderari, tenetur moderari secundum
regulam iustitiae, quae accipitur ex voluntate superiore. Secundum
hoc ergo patet quod voluntas libera non tenetur omni modo velle
beatitudinem (quae voluntas, si esset tantum appetitus intellectivus,
sine libertate, – vellet eam), sed tenetur – in eliciendo actum – mo-
derari appetitum unde appetitus intellectivus, quod est 'moderari af-
fectionem commodi', ne scilicet immoderate velit.

Potest autem voluntas – potens se ipsam moderari – immoderate
velle beatitudinem quae sibi congruit, tripliciter: vel quantum ad in-
tensionem, puta volendo eam maiore conatu quam sibi congruat; vel
quantum ad accelerationem, puta volendo eam sibi citius quam sibi
congruat; vel quantum ad causam, puta volendo eam sibi aliter quam
sibi congruat, puta sine meritis; – vel forte modis aliis, de quibus om-
nibus non oportet hic curare.

Aliquo igitur istorum modorum probabile est quod excesserit vo-

APSVZBNOQ(γμν)

409 virtualiter om. YO*Q | rationes perfectionales] r. perfectibiles Y perfectiones Q | quas]
quam codd. edd. | non om. VYOQ | includeret in corr. O² 410 inquam] in quantum N* enim
ZBYOQ | libertatem suam] I O l. sine ratione libertatis V rationem libertatis Y 410-411 pot-
est se] se p. V 411 moderate ZBNY | quod est om. V | velle] v. vel non velle P* non v.
(add. illud Q) P*VZQ 412 commodi om. Q | licet inclinet] quantum ad hoc quod est non
Q | ad] ante summe O in ras. P¹ om. Q | velle] volendum A 413 commodum] illud Q om.
O² | et om. VO | quo] add. se V add. non Z | moderari] ante potest PS moderare (ante potest
VN) VZN | moderari] moderare (praem. se V) VZBN om. YOQ 414 ex] a ZB | Secundum]
Ex Y 415 hoc ergo] e. h. A | omni modo] omnino Y 416 beatitudinem] habitudinem Z |
quae] quo O*Q | intellectivus] comp. B* 417-418 sine — est] non posset AP*SZBN² 418
appetitus] praem. est N²OQ add. est VY | quod in corr. O² | moderare ZBN 419 velit] add.
beatitudinem A 420 potens — immoderate] se moderate V | potens] post ipsam PSN om.
Q | ipsam om. VO | moderari] ante se Q moderare BN 421 velle beatitudinem] b. v. B |
quae] quam O | quae — congruit om. Y | congruit] congruat Q, comp. AN convenit P
421-422 intensionem] intensionem BQ 422 eam] eum Q | maiore conatu] maiorem Y amo-
re m. O | congruit A 423 sibi¹ om. VY 423-424 sibi congruat] c. s. Q 424 causam]
modum Q | eam] post sibi B esse S | sibi om. VYQ 425 sibi om. A | puta] add. si V add. ap-
petendo Y | forte om. Q | aliis] ante modis AYOQ om. S 425-426 omnibus om. YO
426 curare] tractare V 427 istorum] illorum O | excesserit] excessit V accesserit O

T ⁸⁵ Loco «quas» codices erronee habent «quam». ⁸⁶ «et... et» id est: sive... sive.

luntas eius: vel plus scilicet appetendo sibi beatitudinem 'in quantum est bonum sibi' quam amando illud bonum in se, plus scilicet appetendo illud bonum (ut 'obiectum beatificum') esse bonum suum 'tamquam sibi bonum' quam appetendo illud inesse alii (ut 'Deo suo'), – et in hoc est summa perversitas voluntatis, quae est 'uti fruendis et frui utendis' secundum Augustinum 83 *Quaestionum* quaestione 30; vel, secundo modo, potuit appetere habere statim eam, cum tamen Deus velit eum illam habere post morulam viae; vel, tertio modo, appetendo eam ex naturalibus haberi (non habendo eam gratiose), cum tamen Deus vellet eam haberi ex meritis.

54 Debuit igitur libera voluntas moderari affectionem quantum ad istas circumstantias, quas recta ratio habuit ostendere: quia et debuit beatitudo minus appeti sibi quam Deo, et debuit appeti pro tempore pro quo Deus voluit, et 'ex meritis' pro quibus Deus voluit debere appeti. Igitur si aliquo istorum modorum sequebatur affectionem commodi, non moderando eam per iustitiam (hoc est per infusam, si habuit, – vel acquisitam, – vel innatam sive naturalem, quae est ipsa met libertas), peccavit.

445

APSVZBNYOQ(γμν)

428 eius om. YOQ | vel om. Y | scilicet] ante plus O ante vel Q 428-430 sibi — appetendo om. S 429 illud om. OQ | se] add. vel N²Q | scilicet om. Q 430 illud bonum] om. YOQ add. in se quam N¹ | ut] vel VO praem. vel Y om. Q | beatificum] add. in communi VYO | esse] est Z¹ inesse sibi ut Q | suum om. N 431 tamquam sibi bonum om. OQ | appetendo. illud] appetere i. Q i. appetere YO add. est P¹ add. sibi N¹ | inesse alii ut om. OQ | alii] illi ASVY | ut] vel V 432 est summa] esset YO | perversitas voluntatis] v. p. Q | quae] in qua A 433 fruendis] fruidis (!) Q | et frui utendis om. YO 434 quaestione om. Z | 30] 3 YOQ om. V | secundo] alio s. A | potest A | habere statim] s. h. OQ s. velle Y 435 tamen om. YO | velit] vellet (post eum Y) VYOQ | eum] eam A om. Z | illam] post habere A eam post habere YOQ istam V | post] praem. iam A praem. nisi V | viae] vitae Z¹ 436 modo om. Q | ex naturalibus haberi] naturaliter YOQ | non habendo] nolendo Q 437 eam¹ om. V | gratiose resc. P² | tamen om. YO | Deus] post vellet V om. S | velit A | eam haberi] h. e. Z¹ add. non nisi Q 438 libera voluntas] v. l. YOQ | moderare ZB 439 istas] illas V | quia et = YO q. VQ add. quibus rell. 439-440 debuit beatitudo] b. d. YO 440 debuit appeti om. Q 440-441 tempore pro] t. ZBQ om. S 441 Deus voluit!] v. D. B om. O¹ add. debere appeti sibi A | Deus² om. B | debere] praem. eam N²YOQ add. eam P² 442 appeti] praem. sibi A add. sibi V | Igitur si] Si ig. V add. in A | istorum] illorum SVO | modorum] add. non A 443 hoc est] et hoc vel Q | est] vel N² | si] non Y 444 vel!] add. per AN²Q | vel!] add. per N²Q | sive naturalem om. YOQ 444-445 ipsa YO 445 peccavit] in corr. O² om. Y

F 433 AUGUST., *De diversis quaest.* 83 q. 30 (CCL 44A, 38; PL 40, 19): «Omnis itaque humana perversio est, quod etiam vitium vocatur, fruendis uti velle atque utendis frui».

[10]

Per hoc igitur ad argumenta.

55

Ad primum⁸⁷. Voluntas naturalis non est de se immoderata, sed tantum inclinatur per modum naturae, – et in hoc non est immoderatio, quia inclinatur sicut accipit inclinari, nec est in potestate sua aliud⁸⁸; in potestate autem voluntatis ut libera est actu elicitio, est tantum inclinari, vel minus.

Quando ergo accipit quod 'voluntas naturalis est respectu beatitudinis'⁸⁹, concedo, – sed non actualiter immoderata actu elicitio: non enim est 'inclinatio appetitus naturalis' aliquis actus elicitus, sed est sicut perfectio prima, – et haec non est immoderata, sicut nec natura cuius est. Tamen ita inclinatur affectione commodi in obiectum suum, quod – si ex se haberet actum elicitum – non posset illum moderari quin eliceretur summe, quantum posset elici; sed voluntas ut habens solam affectionem commodi, naturalem, non est causa cuius actus elicitus, sed tantum ut libera, et ideo 'ut eliciens actum' habet unde moderetur passionem.

Quando ergo accipitur quod 'voluntas, consona voluntati natura-

57

APSVZBNYOQ(γμν)

446 igitur om. AYOQ 447 immoderata] immota vel innata A moderata O 448-449 per — inclinatur om. Q | immoderatio] moderatio O¹ immoderatus Y 449 accipit V 450 autem] sed ante in (449) Q | actu elicitio] in a. eliciendo A in eliciendo actum Q | est] in Y om. O¹ 451 tantum om. V | minus] add. vel magis V 452 accipit] accipitur A accipis SVO accipitis Q | naturalis] add. non Y 452-453 beatitudinis] add. eius V 453 concedo om. Q | sed] quia S | immoderata] inclinatur in ras. P² moderata V | eliciendo A 454 est¹ = AO ante enim SV edd. post naturalis rell. | appetitus om. Q | sed in ras. P¹ 454-455 est² — prima om. O² | est² — non] nec sic talis inclinatio Q 455 prima] om. Y add. (= adnot.) scilicet quaedam inclinatio naturalis ad aliquid P² | est om. V² | immoderata] ita moderata (!) O | nec om. O 456 Tamen] Cum V | ita] sic Q om. A | affectione] confectio (!) Q 457 quod] quia S | elicitum] suum V¹ | illum] rep. post eliceretur (458) Q illud B 457-458 moderare ZNYO 458 quin] add. ex sua ratione V | eliceretur] post summe PN eliceret (add. illum Q) VOQ | summe om. V² | elici] elicere Q | ut om. Y 459 habens = P²VN²OQ edd. humana secundum P²N² rell. | naturalem] ante commodi Y naturali (!) S om. OQ 460 actus om. O | ut¹ om. Y 461 habet] hunc N¹ pon. habet N² | unde moderetur = AOQ edd. bene moderatum Y. u. moderetur rell. 462 quod rep. O¹ | consona voluntati] a sola voluntate O¹

T⁸⁷ Cf. supra n. 46. ⁸⁸ Respondetur potius ad quamdam obiectionem in primo argumento supra (n. 46) non positam, quam una cum responsione – in eodem primo argumento parallelo – sic enuntiat DUNS SCOTUS, *Rep.* II A d. 6 q. 2: «Sed si dicatur quod immoderate appetebant beatitudinem, – arguitur contra, quia naturalia maxime inclinant ad id quod appetitur appetitu naturali; ergo non immoderate, quia appetitus naturalis rectus est, – et est vehementissimus, quia secundum ultimum potentiae». ⁸⁹ Cf. supra n. 46 («igitur beatitudo naturaliter appetitur»).

li, semper est recta (quia et illa semper est recta)⁹⁰, respondeo et dico quod consonat sibi in eliciendo actum, sicut illa eliceret si ex se sola ageret; non est tamen recta, quia habet aliam regulam in agendo quam illa⁹¹ haberet si ex se sola ageret: tenetur enim sequi voluntatem superiorem, ex quo – in moderando illam inclinationem naturalem – in potestate eius est moderari vel non moderari, quia in potestate eius est non summe agere in quod potest.

Ad secundum⁹² dico per idem quod non est in potestate intellectus moderari assensum suum veris quae apprehendit, nam quantum ostenditur veritas principiorum ex terminis vel conclusionum ex principiis, tantum oportet assentire, propter carentiam libertatis. Sed voluntas potest – in se et in potentiis inferioribus – moderari ne illa inclinatio omnino dominetur in eliciendo actum, vel saltem ne actus eliciatur: potest enim avertere intellectum ne speculetur talia speculabilia circa quae inclinaretur, et tenetur avertere si speculatio eorum sit peccatum materialiter intellectui vel formaliter voluntati; sic – ex alia parte – voluntas, respectu finis ultimi, tenetur moderari inclinationem sui ad ipsum ne immoderate velit, alio scilicet modo quam velle debeat et ne alio modo velit illud sibi quam illud sit in se.

APSVZBNYOQ(γμν)

463 recta¹ perfecta S⁺ | et¹ etiam V om. APN⁺YQ | semper¹ post est² Q om. O 463-
464 et dico quod¹ q. (add si O) YO om. Q 464 in om. YO | eliciendo in corr. P² | actum om.
O | sicut¹ add et V | se om. Z 465-466 non — ageret¹ n. tamen V om. SY 465 tamen¹
ante est A om. O 466 illa haberet¹ h. i. Q | enim om. V 467 ex quo¹ ante in¹ (468)
P²VN²YOQ | in moderando¹ immoderato A add. secundum V | illam inclinationem rep. post moderari² (468) B 467-468 naturalem¹ ante inclinationem (467) PN om. Y 468 est¹ add
illam Y | moderari¹ moderare ZNY immoderari A | vel non moderari¹ non autem voluntatem
naturalem O | moderari² moderare PNY | quia¹ enim post potestate (468-469) Q 469 est¹
ante in² (468) A non e. ante in² (468) O | agere¹ praem. illud Y add. in (in om. O) illud VO | in
quod¹ vel non tantum quantum Q 470 idem¹ illud A | quod¹ quia Q 470-471 intellectus¹
rep. ante eius (468) N⁺ voluntatis S⁺Y add. voluntatis VQ 471 moderare ZBNY | quae
apprehendit om. P²N 472 ostenditur¹ ostendetur Z ostendatur B | principiorum¹ eorum O
474 potentiis¹ comp. V | moderari¹ moderare BNY immoderare Z | illa = ASO ista rell. edd
475 omnino¹ post dominetur Q om. N 475-476 actus eliciatur¹ e. a. Q 476 advertere
S⁺Z 476-477 speculabilia¹ speculativa vel s. A 477 inclinaretur¹ inclinetur Y inclinatur
V | advertere S⁺ | speculo (!) B | eorum om. Z 478 sit¹ est AYOQ | vell¹ et AYOQ | sic¹ sed V
ita AYOQ 479 alia¹ illa Y voluntas om. V | moderare ZBNY 479-480 inclinationem sui
ad ipsum rep. post immoderate (480) N⁺(T sign. Vacat) 480-481 alio — se¹ aliquo modorum
praedictorum Q 481 velle debeat¹ deber v. AYO | et om. O² | illud¹ aliud post sibi O om. V |
sibi¹ ergo A | sit¹ post se Y om. O add. volendum N²

T⁹⁰ Cf. supra n. 46 («Appetitus autem naturalis... recto, est rectum»).⁹¹ Pronomine «illa», ter hic (n. 57) adhibito, subintelligitur 'voluntas naturalis'.⁹² Cf. supra n. 47.

Aliter potest dici quod sicut actus intellectus 'considerando principium in se' non potest esse falsus, ita nec actus voluntatis 'amando finem in se' potest esse malus⁹³, – et iste 'actus'⁹⁴ est actus amicitiae, non actus concupiscentiae; tamen sicut actus intellectus posset esse falsus attribuendo veritatem primae causae alicui principio creato, cui non congruit illa veritas, – ita actus voluntatis potest esse malus concupiscendo bonitatem ultimi finis alicui alii ab ultimo fine, eo modo quo non congruit alicui alii.

Ad tertium⁹⁵ dico quod in bonis erat inclinatio naturalis ad beatitudinem, quanta erat in malis, – et maior, si habebant meliora naturalia, quia ista inclinatio est secundum perfectionem naturalium; tamen boni, in eliciendo actum, non utebantur voluntate secundum rationem eius imperfectam⁹⁶, in quantum scilicet est appetitus intellectivus tantum, agendo scilicet tali modo quo appeterent appetitu intellectivo agere, – sed utebantur voluntate secundum eius perfectam rationem (quae est libertas), agendo secundum voluntatem eo modo quo congruit agere libere in quantum liberum agit: hoc autem erat secundum regulam superioris voluntatis determinantis, et hoc iuste.

APSVZBNYOQ(γμν)

482 sicut om. Y 483 in¹ ex V | non¹ nec Y 484 potest esse malus = N²Q edd | et¹
quia Q | iste¹ ille SVYO | actus om. Q 485 actus¹ om. BY | actus² om. YQ | potest YOQ
486 creato¹ causato O 487 congruit¹ comp. ASVB⁺YOQ | illa veritas¹ v. i. Q 488 boni-
tatem¹ rationem Y 488-489 alicui ... eo ... alicui om. Q 489 congruit¹ congruat O
comp. V 490 inclinatio naturalis¹ n. i. Y 490-491 beatitudinem¹ bonitatem P²(in
corr.)N 491 habebant¹ habeant S⁺ habebat ZQ 492 quia¹ quod Y | ista¹ post inclinatio Q
illa SVO om. Y | perfectionem¹ proportionem P²(in ras.)ZB dispositionem Q | perfectionem
naturalium¹ bonitatem naturalem O 493 eliciendo in corr. Z² | voluntate om. S 493-494
secundum — imperfectam = VN²YOQ edd s. rationem P² 494 rationem eius¹ e. r. Q | per-
fectam V 494-495 in quantum — tantum rep. ante voluntate (493) V⁺ 494 scilicet est¹
e. sc. Y 495 tantum¹ ante appetitus (494) (utrobique V) VQ ante utebantur (493) P² | agen-
do¹ praem. in V | scilicet¹ post tali A post modo SV | appeterent¹ competeret O⁺ edd. apparet A
appeteret O⁺ rell. | appetit¹ appetitus (!) V appetitui O² 495-496 appetitu intellectivo¹ ap-
petitus intellectivus N²Q 496 agere om. ZQ | voluntate¹ om. P²N add. eius A 496-497
eius perfectam rationem¹ p. e. r. V p. r. e. AYO e. p. r. Q 497 agendo¹ add. scilicet Q
498 libere¹ libero O 499 superioris voluntatis¹ v. s. V | hoc¹ haec O

T⁹³ Verba «potest esse malus» duo tantum codices tradunt, et bene quidem, iuxta contex-
tum (lin. 487). Et patet quod ad voluntatem non pertinet falsitas, sed malitia.⁹⁴ scil. actus
amandi finem in se.⁹⁵ Cf. supra n. 48.⁹⁶ Verba «secundum rationem eius imperfectam»,
quamvis a paucis codicibus tradita, sunt authentica, tum quia cum contextu (lin. 496-497)
cohaerent, tum quia secus non haberet sensum explicatio quae statim sequitur.

61 Et cum dicitur 'commoda non velle nequit'⁹⁷, respondeo: boni nec potuerunt nec voluerunt nolle sibi beatitudinem, etiam sibi concupiscendo, — sed illam non voluerunt plus sibi quam Deo bene esse in se, sed minus, quia illud 'velle' ita potuerunt moderari per libertatem.

62 Et si obicias 'ergo nullo modo bene appetebant sibi beatitudinem, sed tantum bene moderabantur illud appetere', — respondeo quod habere actum perfectum appetendi bonum sibi, ut per illum magis ametur obiectum in se, hoc est⁹⁸ ex affectione iustitiae, quia unde amo aliquid in se, inde volo aliquid in se. Et ita boni potuerunt appetere beatitudinem, ut — habentes illam — perfectius amarent summum bonum: et iste actus concupiscendi beatitudinem, esset meritorius, quia non utitur 'fruendo' sed fruitur eo⁹⁹, quia bonum quod concupisco mihi, ad hoc concupisco ut plus amem illud bonum in se.

[b. — DE CONUPISCENTIA EXCELLENTIAE]

63 Viso igitur de primo inordinate concupito¹⁰⁰, potest poni quod inordinate ulterius concupivit sibi aliquod bonum, scilicet excellen-

APSVZBNOYQ(γμν)

501 commoda = SYO²Q commodum O' rel. edd. | nequit om. Z | respondeo] dico quod Q add. quod YO | bono (!) V 502 nec] non ZB om. S² | potuerunt nec voluerunt] v. n. p. Y | poterunt V | nec² | et S² | nolle] post sibi¹ O om. S | sibi¹ | igitur P¹ | sibi² | om. VOQ add. non Y 502-503 concupiscendo] cupiendo Z 503 non voluerunt] n. volunt Y noluerunt Q v. O | bene] haberi O 504 in se ante bene (503) PN | quia] qui Z | illud — moderari] ita m. (m.) moderare Y | i. velle potuerunt YO | ita potuerunt] p. (poterunt Q) i. BQ | moderari] post libertatem (504-505) A moderare ZBN 504-505 libertatem] voluntatem V¹ 506 Et om. A | obicias] obicis Y obicit SZB obicitur V | bene] boni S² om. P¹(post sibi)O 507 tantummodo Y | bene post moderabantur Q | moderabantur = YOQ edd. moderabant rel. 507-508 quod habere] appetere OQ 508 appetendi bonum sibi] ante perfectum Y om. OQ | illum] istum Y | illud A 508-509 amaretur A 509 hoc om. N²Q 510 aliquid om. B 511 habentes illam] i. h., per illam et in illa Q h. eam, per illam Y add. per illam V add. per illam et in illa O 512 et — actus rep. V | iste] ille (utrobique V) SVYOQ 513 utitur — eo] fruitur sed u. illa Q | quod] rep. post hoc (514) Q om. AO¹ 513-514 concupisco ... concupisco in corr. O² 514 plus] prius Y | amem] in corr. O² ametur Y | illud] post se O om. Y | bonum om. Q 516 Visio (!) O | igitur om. YQ | de primo] p. de V | inordinate in corr. P¹ | inordinate — poni om. O² | concupiscente Q | poni] dici PNO² 517 inordinate] post ulterius PN immoderate A | ulterius] post sibi V om. OQ 517-518 excellentiarum V

T⁹⁷ Cf. supra n. 48. ⁹⁸ scil. hoc fit. ⁹⁹ Cf. AUGUST., *De diversis quaest.* 83 q. 30 (CCL 44A 38; PL 40, 19): «Et rursus: omnis ordinatio, quae virtus etiam nominatur, [est] fruendis frui et utendis uti». ¹⁰⁰ Cf. supra n. 40-62.

tiam respectu aliorum. Vel habuit inordinatum nolle, nolendo scilicet opposita eorum quae concupivit: scilicet nolendo beatitudinem sibi minus inesse quam Deo in se (sive quam Deum esse), vel nolendo expectare beatitudinem usque ad terminum viae, vel nolendo eam habere ex meritis sed ex se¹⁰¹, et ex consequenti, nolendo subesse Deo, — et tandem, nolendo Deum esse, in quo tamquam in summo malo consummata videtur malitia¹⁰²; sicut enim nullus actus formaliter melior est quam Deum diligere, sic nec aliquis actus formaliter peior est quam Deum odire.

[B. — AD QUOD GENUS PECCATI

PERTINEBAT MALITIA IN PRIMO ANGELO PECCANTE]

[14] Quantum ad secundum articulum¹⁰³, restat videre de immoderato 64
530 amore amicitiae¹⁰⁴, quale peccatum sit; et de immoderata concupiscentia beatitudinis¹⁰⁵, quam concupivit sibi secundum aliquem trium modorum expressorum¹⁰⁶; et de inordinato nolle consequente, et hoc quaecumque nolle inordinatum praedictorum fuerit¹⁰⁷.

APSVZBNOYQ(γμν)

518 respectu om. S | nolle] velle V | nolendo] volendo Z 519-520 beatitudinem sibi] s. b. ASYQ 520 sibi — Deum om. O² | inesse om. Q | quam¹ vel Y add. in B | Deo — quam om. Q | in se om. YO² | sive] vel Y | quam] quod Y | quam Deum] quomodocumque B² | vel] sive Y 520-521 nolendo] volendo A 521 ad om. A | viae] vitae Z¹O¹ | nolendo] volendo S²B 522 eam habere] h. e. V | nolendo] volendo B 523 et — esse om. Q | tandem] tamen O | nolendo] volendo A | esse] est O 523-526 in — odire bis tradunt [inserto textu interpolato Sed (23*) — effectus (37*)] PZBN¹γ textum repetitum om. N¹(¶ sign. Vacat); ¶ pro textu repetito adnot. Istud positum est superius, ubi est suus locus, in tali signo + N³, quod signum inseruit supra post esse (523) N³; text. (una cum textu interpolato praedicto) sign. tribus punctis . . μ 523 summe SYO 524 malo] nullo B² | consummata] post videtur Q consumpta A consummato ZB | videtur] est V | actus om. in textu repetito N | formaliter] post melior (525) Y om. in priore textu P¹(post est)ZBN 525 melior] post est V maior S | est om. Y | quam] quod (in textu rep. P) PQ | Deum diligere] d. D. AYOQ | sic] ita AYOQ | nec aliquis] nullus YQ | actus om. Q | formaliter] formalis in textu priore P¹ZBN om. YQ 526 est] ante peior (525) V om. (in textu rep. N) NYQ | Deum odire] o. D. (add. ergo Q) AQ o. Y 529 immoderato] comp. S² immoderare Q 531 quam concupivit] spat. vac. Y om. OQ | sibi om. Y 531-532 modorum] add. et O¹ 532 inordinato = AOQ immoderato rel. edd. 532-533 et² — inordinatum] quodcumque Q 532 et hoc] in V 533 inordinatum] immoderatum A

T¹⁰¹ Cf. supra n. 52-54. ¹⁰² Cf. supra n. 38. ¹⁰³ Cf. supra n. 33. ¹⁰⁴ Cf. supra n. 37-38. ¹⁰⁵ Cf. supra n. 40-62. ¹⁰⁶ Cf. supra n. 53. ¹⁰⁷ Cf. supra n. 63.

- 65 Quantum ad primum¹⁰⁸ dicitur quod fuit superbia.
Et videtur esse intentio Augustini XIV *De civitate*¹⁰⁹, ubi vult

APSVZBNOYQ(γμν)

535-537 XIV — placentes om. AP²SZBN: 535 De civitate] De civ. Dei cap. 13 μν De Trinitate (add. cap. 17 γ add. cap. et sequitur spat. vac. Q add. quare V add. quare ibi Y) PIVNYYQ Trinitatis, quare O | ubi ibi VY

F 534 Est opinio fere communis, quam inter alios tenent: ISIDORUS, *Sententiae* l c. 10 n. 7-8 (PL 83, 555): «[Diabolus] mox ut factus est, in superbiam erupit, et praecipitatus est de caelo... Diabolus vero non solum hoc contentus quod se Deo aequalem existimans cecidit, insuper etiam superiorem Deo se dicit [II Thess. 2, 4]»; ALCUINUS, *Interrogationes et responsiones in Genesim* n. 93 (PL 100, 526): «Unde evenit diabolo prima mala voluntas? — Cum causa miseriae malorum angelorum quaeritur, ea merito occurrit, quia noluerunt ad illum custodire fortitudinem suam qui est summum Bonum, sed aversi sunt ab illo et ad se ipsos conversi sunt, sua propria delectati potestate. Et iste primus defectus est et prima inopia rationalis creaturae. Et hoc vitium quid aliud nisi superbia nuncupatur?»; RUPERTUS TUITIENSIS, *De gloria et honore Filii hominis, super Matthaeum* XIII (PL 168, 1627): «[Angelus] cadendo factus est diabolus, quia superbiuit et sibimet ipse placuit tamquam sibi sufficiens»; *De glorificatione Trinitatis et processione Spiritus Sancti* I c. 8 (PL 169, 59): «Illi namque [scil. angeli mali] cum suo principe diabolo non per infirmitatem seu per ignorantiam, sed per superbiam peccaverunt»; *De victoria Verbi Dei* I c. 8 (col. 1223): «Habuit autem [satanas] materiam superbiendi speciositatem, scientiam et magnitudinem propriae conditionis... At ille vecors, cum in tanto honore esset, non intellexit, et haec omnia vertit in materiam superbiendi... Negavit quippe Deum esse creatorem suum et dixit se esse Deum [in editione: Deus]»; GUIL. ALTISSIODORENSIS, *Summa aurea* II tr. 3 c. 2 (SB XVII¹ 51): «Auctores et magistri concordant in hoc quod superbia fuit primum peccatum angeli, propter quod cecidit»; GUIL. DE ALVERNIA PARISIENSIS, *De universo* II-II [c. 58] (f. 242va): «Ipsam praeesse tanta libidine ei placuit, ut [Creatori] subesse non curaverit»; ALBERTUS M., *Sent.* II d. 5 a. 2 in corp. (ed. BORGNET XXVII 112a): «Dicendum quod primum peccatum [angeli] absolute fuit superbia, quia appetitus dignitatis indebitus proprie vitium superbiae est»; ad argg. (p. 112b-113a): «Dicitur propriissime [superbia] appetitus excellendi in gradu dignitatis sive praelationis, et sic est unum capitalium vitiorum, — et est primum peccatum daemonis, quia ipse desideravit perfectionem potestatis super alios in gradu dignitatis et praelationis»; a. 3 in corp. (p. 114b); «[Daemon] extulit voluntatem suam et praetulit voluntati divinae»; *Summa theol.* II tr. 5 q. 21 n. 2 in corp. (XXXI 260b): «Dicimus... quod superbia primum peccatum daemonis fuit»; BONAV., *Sent.* II d. 5 a. 1 q. 1 in corp. (II 146b): «Concedendae ergo sunt rationes primae, quod superbia fuerit primum peccatum [angeli], nam superbia praesumptionis et tumoris primum fuit generatione, superbia ambitionis primum fuit consummatione»; THOMAS, *Sent.* II d. 5 q. 1 a. 3 in corp. (ed. Parmen. VI 434b): «Tertio modo dicitur superbia inordinatus appetitus propriae excellentiae, et praecipue in dignitate vel honore... Et sic primum peccatum angeli superbia fuit»; RICHARDUS DE MEDIAS, *Sent.* II d. 5 princ. 1 q. 1 in corp. (II f. 24vb): «Restat ergo quod primum peccatum Luciferi fuit inordinatus amor sui, in volendo sibi inordinate excellentiam; sed secundum beatum Augustinum XI Super Genesim [c. 14 n. 18 (CSEL 28¹, 346; PL 34, 436)], 'superbia est amor propriae excellentiae', amor scilicet inordinatus; restat ergo quod primum peccatum Luciferi fuit superbia». 535-537 AUGUST., *De civ. Dei* XIV c. 13 [n. 1] (CCL 48, 434-435; PL 41, 420-421): «... hoc fit cum sibi nimis placet

T ¹⁰⁸ scil. de immoderato amore amicitiae (n. 64). ¹⁰⁹ Loco «De civitate» codices erronee habent «De Trinitate»; sed cf. infra n. 69.

quod praesumptio est 'nimis placere sibi', — et ideo 'superbi' in Scriptura dicuntur *sibi placentes*; igitur cum ista immoderata dilectio sui sit¹¹⁰ immoderata complacentia sui, proprie fuit superbia, et ita praesumptio.

540 Sed hic videtur dubium, quia si superbia proprie sit immoderatus 66
appetitus excellentiae propriae, et complacentia sui immoderata non
videtur proprie esse immoderatus appetitus excellentiae, — quomodo
igitur superbia?

Item, secundo: praesumptuosus videtur praeferre se aliis, vel in 67
545 bonis quae habet vere vel in his quae reputat se habere de se, — amor
autem sui immoderatus non videtur esse talis praelatio sui, quia eius-
dem rationis videtur esse in malitia immoderate amare se amore ami-
citiae et alium (ut proximum); sed amando alium immoderate, nullus
dicitur praesumptuosus, sed magis luxuriosus; igitur nec sic amando
550 se⁸.

16* ⁸ Sequitur textus interpolatus: Item, non peccavit primo in appetendo excel-
lentiam respectu aliorum (ut tamquam dominus), quia bonum sibi et ad se est
praecedens, — nec appetendo excellentiam in opinione aliorum, quia tunc fal-

APSVZBNOYQ(γμν)

536-537 complacere ... complacentes P² 537 igitur] post cum N²Q om. N¹ | ista illa
SV | dilectio] ante immoderata Q dilectione O² 538 sit — sui om. edd. | sit] fuit in ras. P²
habuit N²(in ras) YO habuerit VQ sive tell. | immoderatam VN²OQ | complacentiam VN²OYQ |
fuit] ante proprie YOQ sicut P²N¹ 540 hic] post videtur Y hoc (post videtur O) AOQ | si om.
Z | proprie om. N | sit] est YOQ | immoderatus] immoderatio A immediatus P 541 immode-
rata ante complacentia Q 542 proprie] post esse PZBN om. YO | excellentiae] praem. supple
A praem. propriae Q add. propriae VY 542-543 quomodo igitur] i. q. Q 544 Item, se-
cundo] Praeterea Q | praesumptuosus] superbus YQ | videretur Y | praeferre] post aliis Q praefice-
re AP²N | praeferre se aliis] si se a. praeferet Y 545 habet rep. post vere V | vere] proprie A
om. YOQ | his] bonis VQ aliis ZB 546 autem om. YOQ | immoderatus om. P²SZBN | vide-
tur] dicitur Q | praelatio sui] p. s. vel praesumptio sui A 547 rationis om. Y | videtur — ma-
litia] in m. v. Q | in om. O | malitia] comp. O² | immoderate] immediate B | amare se] se a.
PVZBN in corr. O² 548 ut proximum] rep. post immoderate A om. YOQ | sed] add. in Y |
alium] aliquem A 549 dicitur] add. superbus vel Q

16'-22' Item — reducitur = APSVZBNY edd.; ¶ text sign.: Extra N² tribus punctis . et nota
in mg. Non ponitur in antiquis originalibus usque ibi 'Ad ista' etc. (551); vide Reportationes; vi-
de in Quolibeto q. 18 art. 3 μ 16' non] nec VB 17' ut om. Y | et om. V

[contextus cf. supra ad lin. 209-210]... Unde superbi, secundum Scripturas sanctas, alio nomine
appellantur 'sibi placentes' [II Petr. 2, 10].

T ¹¹⁰ Loco «sit» aliqui codices erronee tradunt «sive», alii vero lectiones variantes inve-
xerunt.

- 68 Ad ista¹¹¹ dico quod amans aliquod bonum immoderate, vult illud
 'immoderate' esse magnum bonum, immo maximum; et ideo immo-
 derate – quia absque hoc quod velit aliquid advenire per quod cre-
 scat – vult illud magis esse in se quam sit. Et quando non potest ad
 illud attingere ut illud in se sit magis et maius quam est (quia hoc est
 impossibile), vult ex consequenti illud esse maximum sicut potest esse
 maximum, et hoc vel in comparatione vel in opinione: in compa-
 ratione, scilicet ut praesit bonis aliorum, – in opinione, ut scilicet
 alii opinentur bonum suum esse maximum. Et ideo voluntas praeemi-
 nendi vel dominandi super alios omnes, sequitur illud 'velle' quo
 quis vult immoderate bonum suum.
- 69 Dico igitur ad primum argumentum¹¹² quod praesumens (ut prae-
 sumptio est prima species superbiae¹¹³) non vult bonum suum praeemi-

[15]

sam excellentiam appetiisset. Ideo dixit^{9*} quod primum peccatum eius non fuit
 superbia proprie dicta, sed propter delectationem quam importabat magis vide-
 tur reduci ad luxuriam^{10*}, – sicut peccatum, quo inordinate delectatur quis in
 speculatione conclusionis geometricae, ad luxuriam reducitur^{11*}.

APSVZBNOYQ(γμν)

551 ista] illa SVO argumenta Q | aliquid V 552 immoderate esse] e. i. (add. seu rep.
 vult illud esse Q*) ASYOQ | immo maximum om. YOQ | ideo] add. non S 553 aliquid] ali-
 quod Y praem sibi P² | advenire] advenire B invenire ZN venire P* 554 magis] m. vel
 maius Q not vel: maius N² maius N³ | esse] ante magis YOQ om. V 554-555 ad illud] ad hoc
 OQ om. V 555 in se om. Q | magis et om. N²OQ | et maius] et magis AY om. V | est] esse
 V* | quia om. S | hoc] illud N 556 ex om. P* 556-557 maximum ... maximum] ma-
 gnum ... magnum YOQ | sicut — maximum om. VZB 557 et hoc vel] in ras. A¹ om. YO
 557-558 vel² — comparatione om. P²Q 557 in² om. O 557-558 in¹ — opinione om. S
 558 scilicet] post ut Q in ras. O¹ | praesit] add. in V | aliorum] ante bonis V alio O* om. Q | in]
 praem. vel AYOQ | ut scilicet] ut O sc. ut praesit bonis quibus Y 559 alii opinentur] o. a.
 V | bonum suum] illud YOQ | maximum] magnum (add. scilicet bonum suum Q) YOQ
 559-560 praeeminendi = V¹ edd. praeeminendi V¹ rell. 560 vel dominandi] v. amandi N* ha-
 bendi laudem O secundum laudem bonum suum, scilicet Y | super alios omnes] s. o. a. AVZB s.
 a. sive laudis Q om. O | velle rep. post vult (561) OQ 561 quis] aliquis APN | immoderate
 — suum] immoderatum (-to Q) esse OQ add. vel aliquid esse P² 562 ad — argumentum om.
 P²N | ut] vel P²B 562-563 ut praesumptio] vel p. ut N 563 est om. O | est prima species]
 dicit primam speciem Q 563-565 praeeminere ... praeeminere = V edd. praeeminere ... prae-
 minere rell. (pro A cf. 565)

19* dixi A | primum] prius S | primum — eius] peccatum pr. suum A 20* importat A
 21* reduci om. Y | delectatur] comp. V declaratur A 22* reducitur] habet reduci V

T ¹¹¹ scil. ad praedicta dubia (n. 66-67). ¹¹² Cf. supra n. 66. ¹¹³ De quattuor specie-
 bus superbiae cf. GREGORIUS, *Moral.* XXIII c. 6 n. 13 (CCL 143B, 1153; PL 76, 258);

^{9*} scil. Duns Scotus (loco indicato in nota sequente). ^{10*} Cf. infra n. 71. ^{11*} Pro
 hoc textu interpolato cf. DUNS SCOTUS, *Rep.* II A d. 6 q. 2.

nere bonis aliorum secundum aliquam superioritatem, nec etiam vult
 565 illud praeeminere secundum famam (sicut est de illo qui appetit lau-
 dem), sed vult illud¹¹⁴ magnum esse secundum se, et ita magnum quod
 – sine alicuius alterius adventu – vult illud esse maius omnibus aliis,
 quae non ita diligit. Hoc modo potest concedi quod immoderata di-
 lectio sui – quae est 'radix civitatis diaboli'¹¹⁵ – est praesumptio, quia
 570 quilibet immoderate se diligens, vult se esse tantum bonum quantum
 posset proportionari actui quo se diligit; et hoc modo potest exponi
 Augustinus XIV *De civitate*¹¹⁶, et bene, quod 'sibi placens immo-
 derate' est superbus (et hoc prima specie superbiae), et hoc non ap-
 petendo excellentiam quae est quaedam 'relatio', sed appetendo ex-
 575 cellentiam id est 'magnitudinem in se', ex qua magnitudine sequitur
 eius excellentia ad alios.

Ad secundum¹¹⁷ dico quod praesumptio non est peccatum intellec- 70
 tus, quasi intellectus praesumptuosi iudicaret vel ostenderet se esse
 tantum quantum non est, – sed est peccatum voluntatis immoderate
 appetentis bonum suum esse tantum quantum non est, et ex hoc se-
 580 quitur excaecatio intellectus¹¹⁸. Sed quando additur quod etiam 'illud
 velle sui immoderatum non videtur superbia, sicut nec velle immode-
 ratum proximi'¹¹⁹, – responsionem quaere¹²⁰.

APSVZBNOYQ(γμν)

564 aliis YO | superioritatem] prioritatem in corr. O² add. operationis P² | etiam] ita V | 565
 praeeminere] praeeminentiae (!) A | famam] formam Q | illo] isto V | appetit] add. famam vel Y
 566 vult om. Q | illud — se] magnum i. in se esse magnum O | magnum esse] e. m. post se Y | quod]
 quia S 567 sine] si sine V | adventu ante alicuius YOQ | vult] etiam A om. P²ZN² | esse] est PZN¹
 sit A | maius] magis A 568 Hoc] Et hoc O | quod] quia S 570 immoderate post diligens YO
 570-571 quantum posset] quod possit Q 571 et] ex A | exponi] concedi B² 572 XIV De civi-
 tate] XIV De Trinitate (De Tr. Trinitatis S) ASV om. YOQ | sibi] si Z* 572-573 immoderata B¹
 573 hoc] haec O om. Y add. est P²ZBN | species ZBN | specie (species P²) superbiae in ras. P¹ 573-
 574 appetendo] appellando O* 574-575 quae — excellentiam om. OQ 575 id] hoc V
 576 eius] post excellentia PN om. Q 578 quasi] quod quasi Y | iudicaret vel ostenderet] o. v. i. Y
 putet O | vel] et A | se esse om. S 578-579 esse tantum] t. e. Y* 579 quantus PNYOQ 580
 esse in ras. P¹ | quantum] in corr. P² quantus N¹ | et om. PVZBN¹ 581 excaecatio] exsecutio O ex-
 secutio V | Sed quando] Quod etiam S | etiam illud] i. e. PN 582 sui] post immoderatum AYOQ
 suum V | videtur] add. esse Y 583 proximi] alterius YO respectu alterius Q | respondeo ASYOQ

LOMBARDUS, *Sent.* II d. 42 c. 7 n. 2 (SB IV 571); ALEXANDER HAL, *Summa theol.* II-II n. 508 in
 corp. (III 501a); THOMAS, *Sent.* II d. 42 q. 2 a. 4 in corp. (ed. Parmen. VI 770b-771a); *De malo*
 q. 8 a. 4 in corp. (XXIII 207a); *Summa theol.* II-II q. 162 a. 4 in corp. (X 317b-318a).

T ¹¹⁴ scil. bonum. ¹¹⁵ Cf. supra n. 38. ¹¹⁶ Cf. supra n. 65. ¹¹⁷ Cf. supra n. 67
 («praesumptuosus... habere de se»). ¹¹⁸ Cf. BONAV., *Sent.* II d. 5 a. 1 q. 1 arg. 7 (II 145a).

¹¹⁹ Cf. supra n. 67: «amor autem... et alium (ut proximum)». ¹²⁰ Cf. infra n. 74, et etiam su-
 pra n. 69 («Hoc modo» etc.).

71 Quantum vero ad inordinationem velle concupiscentiae¹²¹, videtur [16]
quod ille appetitus beatitudinis non fuerit proprie superbia, – non
quidem quantum ad primam eius speciem: patet, quia praesumptio
(secundum quod expositum est in praecedente articulo¹²²), si pertine-
bat ad primum velle inordinatum amicitiae, non pertinet ad aliquod
velle concupiscentiae. Et si ad aliquod debeat reduci, videtur magis
consonare cum peccato luxuriae: licet enim proprie luxuria sit in ac-
tibus carnis, tamen omne delectabile – immoderate appetitum in
quantum delectabile – potest dici luxuria, si non est excellentia con-
cupita (qualis non fuit ista ‘appetitio beatitudinis’).

72 Quantum ad inordinationem tertii actus, scilicet ‘nolle’¹²³, satis
patet quod quodlibet illorum nolle inordinatorum fuit avaritia vel in-
vidia.

73 Et si obiciatur de ipso concupiscere inordinato¹²⁴ quod ‘non fuit
peccatum luxuriae, ergo fuit proprie aliquod aliud peccatum, – et
non videtur, per divisionem, quod fuerit aliud quam superbia¹²⁵ (et
probat per illam famosam et communem divisionem
peccatorum mortalium in septem)’, – respondeo:

APSVZBNOQ(γμν)

584 vero] autem V om. AYOQ | velle om. Pⁿ 585 fuit VYO | proprie om. Z | non?] nec O^q 586 quidem om. YOQ | prima (!) Y | eius speciem] s. e. AYO | quia] quod A 588 ordinatum S² 589 Et] Sed P²ZB | ad om. ZB | aliquod] add. velle VY | debeat] videatur V | videtur magis] m. v. S¹YOQ 590 cum peccato] in p. B om. Y | enim om. OQ | proprie] post luxuria Y post sit Q 590-591 actibus carnis] c. a. Y 591 tamen omne] o. t. Q | delectabile] add. movens N² | immoderate] in movente PSZBN² 592 si] sed AVZB | est om. V 592-593 concupita] concupitus A appetita Q 593 non om. V* | ista] post appetitio Q illa ASO 594 inordinationem] deordinationem VYOQ ordinationem S | nolle, satis] nolleitatis ZN² 595 quod] quia S | illorum] in corr. O² istorum Y | avaritia] ira VYOQ | vel] et Y 597 Et om. YOQ | obicitur VSZB | ipso] illo S | concupiscere] in corr. P² concupiscentiae Z | inordinato om. V 598 proprie rep. ante ergo V | aliquod om. V 599-600 quod — divisionem om. P² 599 fuerit] fuerat O fuit A | quam] a V 601 septem] add. scilicet V

F 600-601 CASSIANUS, *De institutis coenobiorum* V c. 1 (CSEL 17, 81; PL 49, 202-203); *Collationes* collat. 5 c. 2. 23 (CSEL 13, 121. 147; PL 49, 611. 639) et praesertim c. 16 (p. 140-142; col. 632-633); GREGORIUS, *Moral.* XXXI c. 45 n. 87 (PL 76, 621); ISIDORUS, *Differentiae* II c. 40 n. 161 (PL 83, 96); *Quaest. in Vet. Test. In Deut.* c. 16 n. 3-4 (col. 366-367); ALEXANDER HAL., *Summa theol.* II-II n. 498 opinio 3 et in corp. (III 485b-486a et 486b-487b); n. 496 in

T¹²¹ Cf. supra n. 64. ¹²² Cf. supra n. 69. ¹²³ Cf. supra n. 64. ¹²⁴ Cf. supra n. 71. ¹²⁵ Cf. supra n. 27.

Sive peccata mortalia distinguantur per habitus malos, oppositos bonis (quales sunt septem habitus boni, quattuor scilicet morales¹²⁶ et tres theologici¹²⁷), sive – quod magis videtur – per actus bonos (quales sunt actus decem praeceptorum¹²⁸), sive sic sive sic, non esset illa divisio septenaria peccatorum capitalium sufficiens, quia primo modo deberent esse septem peccata capitalia alia ab istis¹²⁹ (siquidem infidelitas et desperatio sunt proprie opposita illi septenario et non sunt contenta sub aliquo eorum¹³⁰), sed secundo modo deberent esse decem capitalia, secundum transgressionem decalogi. Haec ergo divisio non oportet quod teneatur sufficiens in omnibus malis actibus, licet ista¹³¹ non sint primo radices (nec forte principalia peccata), sed forte multum communes ad alia peccata, sicut occasiones peccandi.

APSVZBNOQ(γμν)

602 habitus] post malos A rep. post malos Z* actus V*(post malos) | oppositos] appe^{om} O* 603 quales] aequales YO* | scilicet om. AOQ | morales ante quattuor Q | et] in S 604 theologici] ante tres Q theologicae A | quales] aequales Z*Y 605 non esset] n. erit (post capitalium, 606 Q) VSYQ n. est O 606 septenaria] septem YOQ | peccatorum] post capitalium A add. mortalium Y | primo = Q edd. illo tell. 607 debent Y | istis] ipsis PZBN | siquidem] sed quid Y 607-608 infidelitas] comp. Y* fidelitas A 608 illi] post septenario A isti PZBN 609 contentae P | eorum] istorum septem Q | sed] si P | debent AY | decem] septem B add. peccata OQ add. praecepta vel peccata Y 611 tenetur S | in — actibus] ante sufficiens A in omnibus a. malis (ante sufficiens YO) NYO quoad omnes actus malos Q | licet] sed S | ista] illa SO 612 sint] sunt AS add. nec Y | primae AVNYOQ | principalia peccata] primi (add. modi O²) peccandi O* not. vel: principalia peccata O² 612-613 sed — communes rep. V | multum om. Y 613 communes] conveniens in textu rep. V | alia] illa N om. Q

corp. et n. 497 in corp. et ad 6 (p. 481b-482a et 483a. 483b-484a); BONAV., *Sent.* II d. 42 dub. 3 arg. 1-2 in opp. et in corp. (II 977ab et 977b-978b); THOMAS, *Sent.* II d. 42 q. 2 a. 3 in corp. (ed. *Parmen.* VI 769ab); d. 5 q. 1 a. 3 in corp. (p. 434b); *De malo* q. 8 a. 1 arg. un. et in corp. (XXIII 191a et 194ab); *Summa theol.* I-II q. 84 a. 4 arg. in opp. et in corp. (VII 108b et 108b-109b); II-II q. 132 a. 4 in corp. et q. 162 a. 8 in corp. (X 82b-83a et 327ab); RICHARDUS DE MEDIAV., *Sent.* II d. 42 in fine («Circa litteram [Magistri]» etc.) (II f. 170vab).

T¹²⁶ Cf. Sap. 8, 7. ¹²⁷ Cf. I Cor. 13, 13. – Cf. THOMAS, *Sent.* II d. 42 q. 2 a. 3 arg. 6 (ed. *Parmen.* VI 769a). ¹²⁸ Cf. Ex. 20, 1-17. ¹²⁹ scil. alia a contentis in communi divisione septenaria. – Haec alia peccata sunt: imprudentia, iniustitia, intemperantia, paviditas, – infidelitas, desperatio, odium. ¹³⁰ Cf. THOMAS, *Sent.* II d. 42 q. 2 a. 3 arg. 7 (ed. *Parmen.* VI 769a). ¹³¹ scil. peccata decem (vel vitia), in septenaria divisione contenta, iuxta communem divisionem.

(II. – AD ARGUMENTA PRINCIPALIA)

74 Ad argumenta principalia¹³².

Ad primum¹³³ dico quod Augustinus loquitur de simpliciter primo peccato, quod fuit inordinatum velle amicitiae, – et illud fuit praesumptio; et concedo quod illa praesumptio fuit simpliciter primum peccatum, sed non ut est prima species superbiae, secundum quod proprie sumitur¹³⁴.

75 Ad secundum, de illa divisione Ioannis (*Omne quod est in mundo etc.*)¹³⁵, patet per hoc quod praemittit «Omne quod est in mundo», hoc est 'allectivum hominum habitantium in mundo', – ita quod peccata quibus communiter peccant homines, continentur sub illo ternario. Sed non oportet primum peccatum angeli, spirituale (quo angeli primitus peccaverunt), quod contineatur sub isto peccato carnali; immo illud peccatum concupiscendi, in secundo gradu¹³⁶, si deberet reduci, magis deberet reduci ad concupiscentiam oculorum: sicut enim in nobis ad concupiscentiam oculorum spectant immoderati appetitus alicuius visibilis pulchri, ita etiam in eis ad concupiscentiam oculorum debet spectare immoderatus appetitus alicuius delectabilis.

76 Ad tertium¹³⁷ patet quod illa divisio per septenarium illum, de pec-

APSVZBNYOQ(γμν)

615 Ad rep. B¹ 616 dico quod om. YO 618 illa praesumptio om. B 618-619 primum peccatum] pec. pr. A 619-620 sed — sumitur om. O² 619 non ut] nec O² | ut om. Y | est om. Z 621 secundum] illud A aliud (add. dicendum sicut O) YOQ 621-622 Omne — etc. om. NYOQ 622 patet — praemittit om. N² | patet — mundo om. P² | per hoc quod] p. illud q. Q q. p. h. A quod h. q. P² ZB q. h. S q. N² Y | praemittitur A | mundo] add. etc. P² ZB add. ita (om. N²) etc. N 623 hoc — mundo = VN² YO² habitantes in mundo post homines (624) Q | allectivum] assecutivum N² 624 communiter] ante quibus (et rep. post homines Y) YO | continentur] post ternario (625) Y continetur A 625 primum peccatum] pecc. illud YO | angeli om. YO | quo] quod O² 625-626 quo — contineatur] contineri Q 626 primitus — quod] om. O² peccaverunt O² | quod om. Y | contineatur] contineretur A contineri post carnali (626-627) YO | isto] illo VO 628 reduci] ante deberet (627-628) PN ad aliquod (add. istorum Q) YQ | magis — reduci² om. Z (post oculorum) | deberet] debet V | sicut] si A 629 enim om. Q | in nobis post spectant YO 629-631 spectant — debet om. N² 629 spectant] spectat (add. seu rep. in nobis N²) N² OQ | immoderatus N² OQ 630 etiam om. N² 631 spectare] ante debet Q spectat N² | immoderatus om. APSZB | alicuius om. YO 632 patet] add. per hoc O | quod] quia S | septenarium] post illum Q in corr. O² 632-633 de — capitalibus om. Q

T ¹³² Cf. supra n. 25-28. ¹³³ Cf. supra n. 25 (ad secundam partem argumenti non responderetur). ¹³⁴ Cf. supra n. 69. ¹³⁵ Cf. supra n. 26. ¹³⁶ Cf. supra n. 44. ¹³⁷ Cf. supra n. 27.

catis capitalibus¹³⁸ non est sufficiens – comparando ad actum concupiscentiae – nisi per quamdam reductionem; et sic potest concedi quod reducatur ad luxuriam sicut aliquis inordinatus appetitus delectabilis, ut delectabile concupiscentiae vel oculorum.

Ad quartum¹³⁹ dico quod non fuit unicum peccatum tantum, quia fuerunt multa peccata, sicut dictum est distinctione 5¹⁴⁰.

Et cum dicitur quod 'primum peccatum angeli fuit irremediabile'¹⁴¹, dico quod quando peccavit secundo peccato, adhuc fuit in via, – et per consequens, quando peccavit secundo peccato, potuit poenitere de primo peccato et ultra recipere veniam et misericordiam, et ita primum peccatum ex se non fuit irremediabile; tamen ex quo in illo¹⁴² peccato devenit ad terminum, omnia peccata eius facta sunt irremediabilia: omne enim peccatum alicuius peccatoris, perdurans usque ad terminum, est irremediabile (et qualiter ista irremediabilitas sit tantum ex lege Dei nulli habenti gratiam cum fuerit in termino, dicitur distinctione sequente¹⁴³). Nego ergo quod assumitur ibi 'tantum fuisse peccatum unum'¹⁴⁴: unde malitia daemonis incepit ab immoderato amore sui, quod non erat maximum peccatum, – et con-

APSVZBNYOQ(γμν)

633-634 concupiscentiae] add. vel oculorum Q 634 nisi om. V 635 reducatur] re-ducitur AYOQ | aliquis] omnis VYOQ | inordinatus] immoderatus Y 636 ut] vel SO² ad O² om. A | delectabile om. A | concupiscentiae in corr. P¹ | vel = PZBNQ 637-653 Ad — odire post Dei² (660) A² (positis in mg. litteris b a c) YOQ 637 fuit] comp. S | unicum peccatum] unum p. post tantum Q | peccatum] p. peccata (!) Y 637-638 quia fuerunt] sed Q 638 peccata om. Q | est] fuit ante dictum AO | distinctione] praem. in A praem. 1 (in O) quaestione YOQ 639 cum] tunc Z | dicitur = Q dicis AYO edd. dicit rell. | quod om. V | peccatum angeli om. YO 639-640 irremediabile] irremissibile O² remediabile B¹ 640 secundo] primo VY | adhuc] ad hoc O om. A 641 et — peccavit rep. O 642 peccatum om. Q | et — misericordiam] quia si poenituisset, invenisset veniam et m. post irremediabile (643) Q om. O 643 peccatum om. O | ex] de Q | non om. Q | in om. Q 644 illo] secundo PZBN | facta om. S | sunt] add. ut PZBN 645 perdurans] perducens A 646 usque om. P² N² | ad] in Y | terminum] add. viae Q | est irremediabile] i. e. Q | ista] illa SVO | remediabilitas SY 647 tantum om. O | fuerit] fuit AY 648 dicitur post sequente ZB | sequente] septima AYOQ 648-649 ibi — unum] fuisse i. tantum u. peccatum Q 649 fuisse] esse (ante tantum, 648-649 Y) OY 649 peccatum unum] u. (unicum Y) p. YO | incepit] ante malitia O incipit ante malitia Y | ab om. YO² 649-650 immoderato] inordinato V 650 sui = P² VN² YOQ edd. | quod] et Y 650-651 peccatum ... peccatum om. YO

T ¹³⁸ Cf. supra n. 73. ¹³⁹ Cf. supra n. 28. ¹⁴⁰ Cf. supra d. 4-5 n. 45. ¹⁴¹ Cf. supra n. 28. ¹⁴² scil. primo. ¹⁴³ Dicitur nempe Deum disposuisse non dare angelis gratiam cum fuerint in termino, – cf. infra d. 7 n. 51-54. 56. 60. ¹⁴⁴ Assumitur scil. supra n. 28: «sed non peccaverunt nisi unico peccato».

summabatur in odio Dei, quod est peccatum maximum, quia ex hoc sequebatur quod non potuit habere volita manente Deo; et ideo ex inordinato appetitu prius potuit velle Deum non esse, et ita odire^h.

^h Sequitur textus interpolatus: Sed hic est unum dubium, an scilicet aliquis 23* posset appetere Deum non esse^{12*}, — quia sicut nihil potest esse obiectum volitionis nisi sub ratione boni, sic nec nolitionis nisi sub ratione mali; in Deo autem nulla apprehenditur ab angelo ratio mali. Nec potest dici quod propter iustitiam possit odiri, quia in sua iustitia non apprehenditur aliqua ratio mali, sicut nec in se ipso: licet enim in effectu eius^{13*} appareat aliqua ratio mali, non tamen in ipso; et si hoc sit verum, tunc est dicendum quod odium non est respectu Dei in se, nec respectu iustitiae eius, sed quantum ad effectum appropriatum 30* perfectioni iustitiae. Et per hoc potest dici ad illud Ps. «superbia eorum qui te oderunt»^{14*}, non quantum ad ipsum in se, sed volendo iustitiam eius non esse vindicantem, — et sic nolunt iustitiam eius quantum ad effectum vindicantem. Et si hoc verum sit, tunc est dicendum quod odium Dei non est maximum peccatum^{15*}, quia non respicit Deum in se, sed est contra ipsum in comparatione ad 35* effectum; similiter, tunc sequitur quod 'amare Deum' non habeat actum directe contrarium, sed tantum contrarium dilectioni effectus^{16*}.

APSVZBNYOQ(γμν)

651 odium B | quod est] q. (et Y) erat VY | peccatum maximum] m. p. Q | quia] et VQ om. O' 652 sequebatur ante ex (651) YO | quod] quia Q | potuerit Q 652-653 manente — esse om. N' 652 et ideo om. Q | ex om. O 653 ordinato Z'B | prius potuit] praepotuit B | velle Deum] D. v. N' O | esse om. O'

23*-37* Sed — effectus = APSVZBNY edd [post odire (526) APZBNY edd. post Deum esse (523) SV]; ¶ text. sign.: Extra N² tribus punctis. μ 23* hic — dubium] d. est unum h. A | hic est] e. h. V | scilicet om. A | aliquid (!) V 24* posset] possit AVY | nihil potest] p. n. P'N' 24*-25* volitionis ... nolitionis] v. bonae ... volitionis malae PN 25* boni — ratione om. S 26* Nec] Non Y 27* posset V | non om. N' 27*-28* sicut — mali om. Z' 28*-29* licet — ipso om. A 29* sit] est V | est dicendum] d. e. B | est² om. Y 30* Dei — respectu om. A | in se rep. post iustitiae N' | nec] add. est PN | quantum om. S 31* perfectioni] per actionem P'N | Et om. Y | ad] quod S | illud om. A | Ps | Psalmistae B om. S 31*-32* qui te oderunt] etc. A add. etc. VN² 32* non — esse] scilicet V | volendo — non] quantum ad iustitiam eius, non v. eam Y 33* nolunt] volunt B 34* est] post dicendum N om. P' 35* contra] circa N² | in om. V 36* similiter] comp. V | sequitur] sic A 37* dilectioni] delectationi A

T ^{12*} Cf. supra lin. 653 («velle Deum non esse»). ^{13*} scil. iustitiae. ^{14*} Cf. supra n. 28. Textus lin. 23*-31* est quasi quaedam introductio, ut per eam possit responderi ad auctoritatem Scripturae, ad quam Scotus supra n. 77-78 non responderat. ^{15*} Cf. supra lin. 651 («quod est peccatum maximum»). ^{16*} Qui textum istum interpolatum composuit, attendebat ad dicta Duns Scoti n. 78 (ut patet ex notis 12*. 14*. 15*); textus proinde — olim in margine scriptus — hic suum locum habet. — Cf. Prolegomena.

[III. — AD ARGUMENTA IN OPPOSITUM]

[18] 655 Ad primum argumentum in oppositum¹⁴⁵ dico quod primum peccatum non fuit maximum: sicut enim in 'bonis' proceditur a magis bono ad minus bonum (sicut a dilectione finis ad dilectionem eorum quae sunt ad finem), ita — e converso — in 'malis' a minus malo proceditur ad maius malum, iuxta illud Augustini XIV De civitate Dei in fine: 'amor sui usque ad contemptum Dei'¹⁴⁶.

Alia duo argumenta, scilicet de passione irascibilis respectu concupiscibilis et de appetitu propriae excellentiae (loquendo de excellentia prout dicit comparationem excellentis ad alios)¹⁴⁷, possunt concedi, quia — quantum ad actum concupiscentiae — non primo concupivit excellentiam quae est passio 'irascibilis' vel 'concupiscibilis', sed beatitudinem perfectissimam; tamen si loquamur de primo velle inordinato amicitiae, potest dici quod ille non erat actus nec passio 'irascibilis', sed 'concupiscibilis': si enim 'concupiscibilis' est concupiscere bonum amato, eius est amare etiam bonum amatum, cui 670 concupiscit illud bonum.

Ad illud de Tim. 'Radix omnis peccati' etc.¹⁴⁸.

81

APSVZBNYOQ(γμν)

655 primum] secundum AV illud Z 656 a rep. post magis Z | magis] maius Y 656-657 bono ... bonum] bonis ... bona Q 657 sicut] sic YO² (in corr.) Q ut V | finis in corr. O² 657-658 eorum quae sunt] eius quod est YO 658 ita] et V 659 maius] magis VOQ | malum] add. et PZ add. et maximum A | XIV] 24 post civitate A om. O | De civitate] Civitatis S 660 Dei¹ = APSN edd. | in fine] cap. ultimo Q om. VO | sui] fuit (!) Y | Dei²] add. etc. Y 661 Alia] Ad illa O | scilicet om. Q 662 propriae] post excellentiae O om. YQ 663 possunt] posset OQ 664 quia] quod AZNQ | concupiscentiae] comp. N' resc. N³ 664-665 concupivit] concupiscunt B 665 irascibilis vel concupiscibilis] c. v. i. Q i. O 666 tamen si] cum S | primo] ipso Y 667 inordinatae O | ille] velle in ras P² 668 est post bonum¹ (669) V 668-669 concupiscere] concupire Z 669 eius] illius O' | est ... etiam] et ... est V | etiam] ante est Y om. OQ 670 bonum] amatum P'N add. aliud O 671 Ad — etc. = ASV

T ¹⁴⁵ Cf. supra n. 29. ¹⁴⁶ Cf. supra n. 38; ut patet, responsio haec (n. 79) procedit iuxta dicta n. 78 («Nego ergo» etc.). ¹⁴⁷ Cf. supra n. 30-31. ¹⁴⁸ I Tim. 6, 10: «Radix enim omnium malorum est cupiditas». — Argumentum supra non habetur, sed exstat in *Lectura* II d. 6 n. 21 (XIX 376): «Praeterea, 'radix omnium malorum est cupiditas', ubi tamen particularis responsio non datur, sed generaliter sic dicitur (ibid. n. 58 [p. 387]): «Ad rationes in oppositum patet per ea quae dicta sunt». — Ad argumentum quartum (n. 32) Duns Scotus non respondet.